

Oprechte spijt, nonsens, herdenking, educatie en excuses.

**Het nationale koloniale en slavernijverleden en de Nederlandse politiek
tussen 1998 en 2022.**

Maartje Hids

Eindopdracht stage
Stichting Gedeeld Verleden Gezamenlijke Verleden
30 december 2021

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1. De Tweede Kamerverkiezingen van 2002	7
Het Nationale Slavernijmonument	7
De eerste spijtbetuyging van de Nederlandse regering	10
De Tweede Kamerverkiezingen	11
Hoofdstuk 2. De Tweede Kamerverkiezingen van 2012	14
Het Nederlandse koloniale en slavernijverleden in de publieke sfeer	14
Herdenking van 150 jaar afschaffing van de slavernij	17
De Tweede Kamerverkiezingen	19
Hoofdstuk 3. De Tweede Kamerverkiezingen van 2021	22
De publieke agenda	22
De politieke agenda	24
De Tweede Kamerverkiezingen	28
Hoofdstuk 4. De gemeenteraadsverkiezingen van 2018	32
Het Rotterdamse slavernijmonument	32
De politieke agenda	33
De gemeenteraadsverkiezingen	34
Hoofdstuk 5. De aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2022	37
De afwikkeling van de motie ‘Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt’	37
Aandacht voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden in de gemeenteraad	39
Conclusie	44
Bijlage 1. Samenvatting standpunten politieke partijen over het Nederlandse koloniale en slavernijverleden	47
Bibliografie	51

Inleiding

‘Aboutaleb: kabinet moet excuses aanbieden voor slavernijverleden’, ‘Amsterdam Museum neemt afscheid van ‘Gouden Eeuw’’, ‘Rotterdam zat tot over zijn oren in de slavernij’, ‘Groot onderzoek naar slavernijverleden protestante kerk’.¹ Dit is een greep uit de berichten die de afgelopen twee jaar in het nieuws verschenen met betrekking tot het Nederlandse koloniale en slavernijverleden. De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht voor dit deel van de Nederlandse geschiedenis gekomen, zowel in de samenleving als in de politiek. Hierbij gaat het zowel om het erkennen van het leed dat Nederland in het verleden heeft aangericht als het aanpakken van problemen die zijn voortgevloeid uit het koloniale verleden van Rotterdam. Daarnaast gaat het ook over het eventueel aanbieden van excuses voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden. Dit geldt voor zowel landelijke als lokale excuses. Inmiddels heeft Amsterdam excuses aangeboden en is de Rotterdamse gemeenteraad daarover in discussie.²

In 2001 is er voor het eerst door de Nederlandse minister van Grote Steden- en Integratiebeleid (GSI), Roger van Boxtel van D66, ‘diepe spijt’ betuigd met betrekking tot het Nederlandse slavernijverleden. Hij deed dit op een VN-conferentie over antiracisme in Zuid-Afrika.³ Daarna was het in de politiek lange tijd stil rondom het Nederlandse koloniale en slavernijverleden. In 2013 herhaalde vicepremier Lodewijk Asscher het standpunt van Van Boxtel en voegde daaraan toe dat het ‘een schandvlek in onze geschiedenis’ is.⁴ In de jaren daarna komt het steeds meer in de samenleving naar voren, waarbij het in eerste instantie vaak ging om de gevolgen van de Nederlandse koloniale tijd, zoals racisme. Rotterdam is vervolgens de eerste stad die een onderzoek laat doen naar haar rol in het Nederlandse koloniale en

---

¹ Aboutaleb: kabinet moet excuses aanbieden voor slavernijverleden, 30-06-2018. <https://nos.nl/artikel/2239224-aboutaleb-kabinet-moet-excuses-aanbieden-voor-slavernijverleden> (geraadpleegd: 2021-09-02); Amsterdam Museum neemt afscheid van ‘Gouden Eeuw’, 12-09-2019. <https://nos.nl/artikel/2301454-amsterdam-museum-neemt-afschied-van-gouden-eeuw> (geraadpleegd: 2021-10-20); ‘Rotterdam zat tot over zijn oren in de slavernij’, 31-10-2020. <https://nos.nl/artikel/2354635-rotterdam-zat-tot-over-zijn-oren-in-de-slavernij> (geraadpleegd: 31-10-2020); Groot onderzoek naar slavernijverleden protestantse kerk, 12-10-2021. <https://nos.nl/artikel/2401320-groot-onderzoek-naar-slavernijverleden-protestantse-kerk> (geraadpleegd: 2021-10-20).

² Burgemeester Halsema biedt excuses aan voor slavernijverleden Amsterdam, 01-07-2021. <https://nos.nl/artikel/2387499-burgemeester-halsema-biedt-excuses-aan-voor-slavernijverleden-amsterdam> (geraadpleegd: 2021-11-04); Rotterdam overweegt aanbieden excuses voor slavernijverleden, 14-01-2021. <https://nos.nl/artikel/2364305-rotterdam-overweegt-aanbieden-excuses-voor-slavernijverleden> (geraadpleegd: 2021-11-04).

³ Geschiedenisles slavernij moet langer dan vijf regels, <https://www.trouw.nl/nieuws/geschiedenisles-slavernij-moet-langer-dan-vijf-regels-b496f267/> (geraadpleegd: 2021-09-02).

⁴ Asscher: diepe spijt over slavernij, <https://nos.nl/artikel/524553-asscher-diepe-spijt-over-slavernij> (geraadpleegd: 2021-09-02).

slavernijverleden, waarna andere steden volgden.⁵ Inmiddels zijn discussies rondom het koloniale en slavernijverleden niet meer weg te denken uit de samenleving en uit de politiek.

Tussen de eerste spijtbetuiging en de steeds luidere roep om excuses voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden van de regering zat meer dan tien jaar. Alhoewel het nu op de agenda van veel politieke partijen staat, is dat niet altijd het geval geweest. In aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022 zal er gekeken worden naar hoe de visies van de Nederlandse politieke partijen op het Nederlandse koloniale en slavernijverleden veranderd zijn. Hierbij zal er zowel aandacht zijn voor de partijen in de Tweede Kamer als in de Rotterdamse gemeenteraad. Daarnaast zal er door deze wisselwerking tussen de lokale afdelingen en landelijke partijen gekeken worden naar of er verschillende belangen spelen op lokaal of nationaal niveau.

De belangrijkste bron voor dit onderzoek zijn de verkiezingsprogramma's van de partijen. Hierin laten de partijen zien wat zij belangrijk vinden voor de komende periodes en waar hun aandachtspunten liggen. Hierdoor kan er gekeken worden of het koloniale en slavernijverleden hoog op de agenda van de verschillende partijen staat. Deze partijprogramma's zullen aangevuld worden door uitspraken van politici van de desbetreffende partijen in de media en de vergaderingen van de Tweede Kamer of de gemeenteraad. Daarnaast wordt er ook gekeken naar ingediende moties en andere zaken, waardoor duidelijk wordt of het ook daadwerkelijk op de politieke agenda kwam. Hierdoor ontstaat er een zo compleet mogelijk beeld over de visies van de partijen en hun politici op het Nederlandse koloniale en slavernijverleden.

Gezien de spijtbetuiging van Van Boxtel in 2001 zullen de Tweede Kamerverkiezingen van 2002 het uitgangspunt van dit onderzoek vormen. Daarna zal er naar de verkiezingen van 2012 gekeken worden om te eindigen bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen van 2021. Hiermee wordt een periode van twintig jaar beslagen, waarbij er telkens ongeveer tien jaar tussen de verkiezingen zit. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van Rotterdam zullen alleen de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 geanalyseerd worden. Deze keuze is gemaakt, omdat de verkiezingsprogramma's van 2002 en 2010 niet beschikbaar waren voor het onderzoek. De partijprogramma's van de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 zullen ook meegenomen worden, maar dit onderzoek zal afgerond worden voordat de uitslag van deze verkiezingen bekend is.

---

⁵ Gemeente Rotterdam, Motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt (17bb9435) 9 november 2017.

Voor het onderzoek zullen de visies op het Nederlandse koloniale en slavernijverleden van een aantal politieke partijen geanalyseerd worden vanaf het begin van de 21ste eeuw. Het Nederlandse politieke landschap veranderde per verkiezing. Daarom is ervoor gekozen om vier partijen als rode draad door het onderzoek te laten lopen en per verkiezingen te kijken naar opkomende partijen. Deze vier partijen zijn de VVD, het CDA, de PvdA en D66. De eerste drie partijen zijn de grootste partijen van de afgelopen twintig jaar. Alhoewel de SP de afgelopen twintig jaar meer zetels heeft gewonnen dan D66, is er voor D66 gekozen in plaats van de SP. De PvdA en de SP bevinden zich allebei aan de linkerkant van het politieke spectrum, waardoor er een aanzienlijke kans is dat hun standpunten overeenkomen. D66 daarentegen is een centrumpartij. Ook het CDA bevindt zich in het centrum. De VVD vertegenwoordigt het rechtse geluid in dit onderzoek. Daarnaast kunnen D66 en de PvdA als progressief worden beschouwd en het CDA en de VVD als conservatief.⁶ Hierdoor is er een evenwichtige verdeling van partijen. Gebaseerd op verkiezingsuitslagen van de afgelopen twintig jaar zal er voor de verkiezingen van 2002 naar de LPF gekeken worden als opkomende partij. Over 2012 zal er aandacht zijn voor de PVV, die in 2006 voor het eerst meedeed aan de verkiezingen. In de meest recente verkiezingen wordt er gekeken naar de PVV en BIJ1, twee partijen die zich aan opposerende kanten van het politieke spectrum bevinden.

Voor de twee gemeenteraadsverkiezingen in Rotterdam wordt er gekeken naar alle partijen die in de gemeenteraad kwamen (2018) of een goede kans daartoe maken (2022). Hier is voor gekozen vanwege het volledige beeld dat hieruit zal ontstaan. Vanwege een gebrek aan bronnen kan er niet gekeken worden naar een langere periode, waardoor het waardevoller is om voor de twee meest recente gemeenteraadsverkiezingen alle partijen te analyseren. Hierdoor ontstaat er een compleet beeld van de gemeenteraad in Rotterdam voor de laatste vijf jaar. Voor de partijen die ook op een landelijk niveau worden geanalyseerd is het interessant om te kijken of er verschillen zitten tussen hun landelijke en lokale beleid met betrekking tot vraagstukken over het koloniale en slavernijverleden.

In de komende hoofdstukken zal er per hoofdstuk naar een verkiezing gekeken worden. Hierbij zal er eerst gekeken worden naar de politieke gebeurtenissen rondom en voor de verkiezingen, om de partijen zo in perspectief te plaatsen. Ook is er aandacht voor wat er in de samenleving gebeurde, zoals de zwartepietendiscussie en de rellen rondom standbeelden als die van Jan Pieterszoon Coen. Vervolgens zullen de visies van de verschillende partijen geanalyseerd worden aan de hand van de verkiezingsprogramma's voor de desbetreffende

---

⁶ Politieke partijen schuiven massaal op naar links, 17-02-2021. <https://www.trouw.nl/politiek/politieke-partijen-schuiven-massaal-op-naar-links~b184d362/>

verkiezing. In de conclusie worden vervolgens alle bevindingen samengevoegd en wordt er antwoord gegeven op de vraag: ‘Hoe is de visie van de Nederlandse politieke partijen op het Nederlandse koloniale en slavernijverleden veranderd in de afgelopen twee jaar?’

Hoofdstuk 1. De Tweede Kamerverkiezingen van 2002

In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2002 en de aandacht in die verkiezingen voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden. Hierbij wordt er eerst gekeken naar twee belangrijke gebeurtenissen rondom dit verleden aan het begin van de 21ste eeuw: de oprichting van het Nationale Slavernijmonument en de eerste spijtbetuiging vanuit de Nederlandse overheid. Hierdoor wordt de situatie geschetst waarin de verkiezingen plaatsvonden en kunnen deze in perspectief geplaatst worden.

Het Nationale Slavernijmonument

Aan het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw kwam het slavernijverleden op de politieke agenda. Onder de nakomelingen van tot slaafgemaakten leefde het onderwerp al langer. In juli 1998 probeerde deze groep de erkenning van het slavernijverleden op de politieke agenda te krijgen met de petitie *Sporen van slavernij*.⁷ Deze petitie was opgesteld door de Stichting Sophiedela, een beweging voor Afro-Europese vrouwen. Hierin vragen zij het kabinet onder andere om

Op z'n minst aan de Surinaamse Afrikanen in Suriname en in Nederland voor de daden tegen alle menselijke waardigheid en psychische vernedering die tijdens de slavernij in Suriname tegen de mensheid zijn begaan een gebaar te maken, bijvoorbeeld in de vorm van excuses voor datgene wat onder de toenmalige Nederlandse koloniale regeringen heeft plaatsgevonden.⁸

Naast excuses wilde de stichting ook graag een gedenkteken voor het slavernijverleden. Dit laatste werd opgepakt door de linkse partijen in de Tweede Kamer, onder het net geïnstalleerde kabinet Kok II (PvdA, VVD en D66). De leider van de PvdA-fractie in de Kamer, Ad Melkert, was hier voorloper in en sprak positief over het oprichten van een slavernijmonument.⁹ Tijdens het bespreken van de begroting in dat jaar werd opnieuw naar een slavernijmonument gevraagd. PvdA-kamerlid Peter Rehwinkel riep de minister-president op om overleg te open, waarna kamerlid Tara Singh Varma (GroenLinks) haakte hier op aan en stelde naast een slavernijmonument voor om ook de recentere geschiedenis van Anton de Kom mee te nemen in een dialoog met de Surinaamse gemeenschap.¹⁰ Ook de Gereformeerd Politieke Verbond

---

⁷ S.M.N. van Schoten, 'Zij zijn hier omdat wij daar waren'. Politieke erkenning van het Nederlandse slavernijverleden (MA-scriptie Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief, Universiteit Utrecht, 2009) 11-12.

⁸ Sophiedela, *Petitie Sporen van Slavernij*, Den Haag, 3 juli 1998.

⁹ Tweede Kamer 92, 92-6234, 25 augustus 1998.

¹⁰ Tweede Kamer 7, 7-269, 7-270, 29 september 1998.

(GPV) was uitgesproken voorstander van een slavernijmonument.¹¹ Minister-president Wim Kok stond welwillend tegenover het oprichten van een slavernijmonument, maar wilde hier goed over nadenken en overleggen met betrokken personen en ministeries om zo op gepaste wijze een monument op te richten.¹²

In het overleg tussen de ministeries werd besloten dat de minister van Grotestedenbeleid en Integratie (GSI), Roger van Boxtel van D66, de leidende rol kreeg met betrekking tot de oprichting van het slavernijmonument. Hij zou ondersteund worden door de PvdA-staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) Rick van der Ploeg. Op 26 mei 1999 liet Van Boxtel zijn plannen weten aan de Tweede Kamer. Het ging niet alleen meer om een slavernijmonument, hij wilde ook meer aandacht voor dit onderwerp in geschiedenisonderwijs, meer historisch onderzoek en herdenkingen. De verschillende initiatiefnemers werden gevraagd om zich te bundelen tot een overkoepelend comité waar het kabinet vervolgens gesprekken mee zou kunnen voeren over de totstandkoming van het monument.¹³ Dit overkoepelende comité werd het Landelijk Platform Slavernijverleden. Behalve het nationale monument wilde het Landelijk Platform Slavernijverleden het historische bewustzijn over het slavernijverleden van de Nederlandse bevolking vergroten. Ook wilden ze een nationaal onderzoeksinstituut oprichten.¹⁴

Op 1 juli 2000 werd een convenant ondertekend door de Staat en de gemeente Amsterdam over het nationaal monument slavernijverleden.¹⁵ Hierin was onder meer bepaald dat de Staat de kosten voor het maken en plaatsen van het monument zou betalen. De gemeente Amsterdam werd vervolgens verantwoordelijk voor de onderhoudskosten. Er was voor Amsterdam als plek gekozen vanwege de geschiedenis van de stad en de diverse bewoners van de stad. Daarnaast is Amsterdam ook de hoofdstad van Nederland en daarmee een geschikte locatie om een nationaal monument te huisvesten. Ook het doel van dit monument was omschreven in het convenant.

Het doel van het nationaal monument Nederlands slavernijverleden is het onder de aandacht brengen van het slavernijverleden van Nederland en de doorwerking daarvan in de hedendaagse en toekomstige multiculturele samenleving.¹⁶

---

¹¹ Tweede Kamer 7, 7-275, 29 september 1998.

¹² Tweede Kamer 7, 7-279, 29 september 1998.

¹³ Tweede Kamer 1998-1999, 26-333, nr. 5, 26 mei 1999.

¹⁴ Van Schoten, 'Zij zijn hier omdat wij daar waren', 14.

¹⁵ Convenant inzake de totstandkoming van het nationaal monument slavernijverleden tussen de Staat der Nederlanden en de gemeente Amsterdam, 1 juli 2000.

¹⁶ Convenant inzake de totstandkoming van het nationaal monument slavernijverleden tussen de Staat der Nederlanden en de gemeente Amsterdam, 1 juli 2000, artikel 1.

Hiermee was zowel het verleden als de doorwerking daarvan in het heden van belang voor de politiek.

Op 1 juli 2002 werd het monument onthuld in het Oosterpark in Amsterdam. Hierbij waren zowel toenmalig koningin Beatrix als toenmalig minister-president Kok aanwezig. Hun aanwezigheid was enerzijds symbolisch omdat zij de twee belangrijkste hoofden van de Nederlandse staat waren, maar zorgde ook voor onvrede. Vanwege de grootschalige beveiligingsmaatregelen door hun aanwezigheid konden vele honderden Surinamers niet aanwezig zijn bij de onthulling van het monument. Zij werden met hekken van het terrein geweerd.¹⁷ Minister Van Boxtel gaf een toespraak bij de onthulling van het monument, waarin hij namens de regering spijt betuigde voor het slavernijverleden.

Namens de Nederlandse regering betuig ik oprecht diepe spijt over wat er in het verleden is gebeurd als het gaat om slavernij en slavenhandel. Mensen zijn daardoor hun identiteit, vrije wil en daarbij het meest wezenlijke, namelijk hun menszijn ontnomen. ... Laat deze opmerking van oprechte spijt het begin zijn van erkenning, verwerking, maar vooral voor de gedachte van dat nooit meer en het werken aan een gezamenlijke toekomst.¹⁸

Met deze spijtbetuiging hoopte Van Boxtel op erkenning en verwerking van het slavernijverleden. Het was echter niet de eerste keer dat er spijt werd betuigd vanuit de regering voor het slavernijverleden. De eerste keer was in september 2001, waarover later meer.

Paradoxaal genoeg werd er in 2002 vierhonderd jaar VOC gevierd. Hierbij was er vrijwel alleen maar aandacht voor de positieve kanten van de VOC. Er was geen aandacht voor de slavenhandel waar de compagnie in participeerde, net als voor de VOC als kolonisator.¹⁹ Uiteindelijk lag de focus voornamelijk op de maritieme en commerciële successen van de compagnie in de vroege periode van de VOC (1602-1620). Hierdoor werd er in Nederland een andere VOC herinnerd dan in Indonesië aan het begin van de eeuw.²⁰ Door de focus te leggen op de periode tot 1620 valt één van de eerste extreem gewelddadige Nederlandse optredens buiten deze viering: de genocide van Jan Pieterszoon Coen op Banda in 1621.

---

¹⁷ J.C. Kardux, 'Monuments of the Black Atlantic: Slavery Memorials in the United States and the Netherlands' in: H.Raphael-Hernandez ed, *Blackening Europe. The African American Presence* (New York 2004) 87-106, aldaar 99.

¹⁸ Speech minister Van Boxtel onthulling Nationaal Monument Slavernijverleden, <https://e-depot.nationaalarchief.nl/Render/render/waybackproxy/20160112164607/http://www.ministervanboxtel.nl/contents/i001288.xml.html> (geraadpleegd 2021-09-17).

¹⁹ R. Raben, 'VOC-Herdenking ontloopt iedere controverse. De VOC: het geheim achter succesvol modern leven', *Historisch nieuwsblad* 10 (2002). <https://www.historischnieuwsblad.nl/voc-herdenking-ontloopt-iedere-controverse/> (geraadpleegd 2021-09-29).

²⁰ G. Oostindie, *Postcolonial Netherlands. Sixty-five years of forgetting, commemorating, silencing* (Amsterdam 2010) 133-134.

De eerste spijtbetuiging van de Nederlandse regering

Van 31 augustus tot 8 september 2001 vond in Durban, Zuid-Afrika, de *UN World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance* (WCAR) plaats. Het was de derde conferentie van de VN over racisme. De eerste twee bleken grotendeels niet effectief en ook deze derde bood niet veel soelaas, onder meer door de terroristische aanslag op 11 september in de Verenigde Staten.²¹ Onderdeel van de conferentie was een discussie over het koloniale en slavernijverleden, waarbij het ging over financiële compensatie, erkenning van slavernij als een misdaad tegen de mensheid en het aanbieden van excuses voor het koloniale en slavernijverleden. De landen die in het verleden hebben geprofiteerd van slavernij en kolonialisme waren niet van plan om slavernij als misdaad tegen de mensheid te erkennen. Zij waren bang dat ze hierdoor vervolgens wettelijk aansprakelijk zouden worden met financiële compensaties als gevolg. Hun argument was dat de slavenhandel en slavernij op het moment van plaatsvinden geen misdaad was en daarmee niet illegaal. Deze angst kwam ook terug in de terughoudendheid van onder andere Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Spanje en Portugal om excuses aan te bieden voor het slavernijverleden;²² de landen die het grootste aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel hadden. Uiteindelijk staat er in de declaratie die uit de conferentie voortvloeiende het volgende:

We acknowledge that slavery and slave trade, including the transatlantic slave trade, were appalling tragedies in the history of humanity ... and further acknowledge that slavery and the slave trade are a crime against humanity and should always have been so ...²³

Er was hier dus geen sprake van excuses of een financiële compensatie, maar slavernij en slavenhandel werden wel erkend als misdaden tegen de mens.

Minister Van Boxtel vertelt in zijn toespraak voor de conferentie over de stand van zaken in Nederland. Hierbij gaat hij in op de maatregelen die Nederland heeft genomen om discriminatie en racisme tegen te gaan en over het nationale slavernijmonument. Daarnaast betuigt hij diepe spijt over het Nederlandse slavernijverleden:

This World Conference in Durban is in our view a necessary moment to state to all people that racism and discrimination must be eradicated. But we can only be credible if we recognize the great injustices of the past. We express deep remorse about the enslavement and slave trade that took place. But an expression of remorse as such is not enough and cannot be used as an excuse

---

²¹ C. Lennox, 'Reviewing Durban: Examining the outputs and review of the 2001 world conference against racism', *Netherlands Quarterly of Human Rights* 27/2 (2009) 191-235, aldaar 191-192.

²² Lennox, 'Reviewing Durban', *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 201-203

²³ World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance Declaration, 6.

for not taking any action in the present. It is important to take structural measures that have effects for the descendents of former slaves and next generations.²⁴

Alhoewel Van Boxtel aangeeft dat een spijtbetuiging niet genoeg is, wil hij niet zo ver gaan als herstelbetalingen of excuses aanbieden. Volgens Van Boxtel moeten we niet ‘in een taalkundig debat verzanden. Laat het woord excuses geen excuus zijn om niets te doen’. Ook is Van Boxtel geen voorstander van schadevergoedingen, maar wil hij liever maatregelen nemen om discriminatie en racisme tegen te gaan.²⁵ In zijn ogen zouden dit loze gebaren zijn en werkt hij liever aan het verbeteren van de huidige situatie van de desbetreffende personen.

In een brief van de minister van Buitenlandse Zaken Jozias van Aartsen (VVD) aan de Staten-Generaal van 5 februari 2002 wordt een update en samenvatting gegeven van de conferentie.²⁶ Hij vermeldde dat de conferentie ‘uiterst moeizaam’ verliep en dat ‘de politieke discussie beheerst werd door de Midden-Oosten problematiek en het verleden (erkenning, spijtbetuiging en reparatie van onrecht veroorzaakt door slavernij en kolonialisme)’.²⁷ Ook vermeldde hij dat de WCAR ‘helaas werd [...] ontsierd door [...] een bijna louter op het verleden gerichte focus door het optreden van een aantal Afrikaanse landen en Caribische landen’.²⁸ Dit, in combinatie met de woorden van Van Boxtel, impliceert dat het kabinet de toekomst belangrijker vond dan het verleden. Juist de erkenning van het verleden is van enorm belang voor nazaten van tot slaafgemaakte personen en (post)koloniale migranten.²⁹ Dit komt ook terug in de vragen die de Tweede Kamer stelt over de conferentie. Zo is er meer aandacht voor de moeizaamheid waarmee de conferentie zich voltrok, de antisemitische toon, de toekomst en het bestrijden van racisme.³⁰

De Tweede Kamerverkiezingen

De Tweede Kamerverkiezingen van 15 mei 2002 zullen altijd verbonden zijn met Pim Fortuyn. Negen dagen voor de verkiezingen werd hij vermoord en zijn partij, Lijst Pim Fortuyn (LPF),

---

²⁴ Speech by Roger van Boxtel, “A new beginning”, World Conference Against Racism, Durban 2 September 2001 <https://www.un.org/WCAR/statements/netherE.htm> (geraadpleegd 2021-09-17).

²⁵ Geschiedenisles slavernij moet langer dan vijf regels, 03-09-2001. <https://www.trouw.nl/nieuws/geschiedenisles-slavernij-moet-langer-dan-vijf-regels~b496f267/> (geraadpleegd: 2021-09-02).

²⁶ Tweede Kamer 2001-2002, 28000 V, nr. 43, 5 februari 2002.

²⁷ Tweede Kamer 2001-2002, 28000 V, nr. 43, 5 februari 2002, 1.

²⁸ Tweede Kamer 2001-2002, 28000 V, nr. 43, 5 februari 2002, 2.

²⁹ J.O. Horton en J.C. Kardux, ‘Slavery and the Contest for National Heritage in the United States and the Netherlands’, *American Studies International* XLII 2&3 (June-October 2004) 51-74, aldaar 51-52.

³⁰ Tweede Kamer, Vragenuur 97, 97-6077 - 97-6080.

behaalde 17 procent van de stemmen en daarmee 26 zetels in de Tweede Kamer.³¹ Op 20 augustus 2001 kondigde Fortuyn aan dat hij een gooi ging doen naar een Tweede Kamerzetel, waarbij hij nog geen partij had gekozen. Al snel viel de keuze op Leefbaar Nederland (LN), waar hij de leider van werd. De partij steeg in de peilingen tot zestien zetels.³² Op 9 februari 2002 verscheen een interview met Fortuyn in *de Volkskrant* waarin hij zich onder meer sterk uitsprak tegen de islam en diens invloed op de Nederlands cultuur. Ook moest volgens hem de grens dicht voor asielzoekers.³³ Deze uitspraken leidden ertoe dat LN niet meer verder met Fortuyn wilde, waarna hij zijn eigen partij oprichtte: Lijst Pim Fortuyn. Mede door Fortuyn kwamen thema's als 'immigratie' en 'asielzoekers' hoog op de politieke agenda.³⁴

Hoewel de spijtbetuigingen van Van Boxtel en de oprichting van het slavernijmonument in dezelfde periode plaatsvonden, worden deze onderwerpen geen belangrijke factor in de verkiezingen. Het CDA, D66, de PvdA en de VVD hebben niks in hun partijprogramma's staan over het koloniale en/of slavernijverleden. Ook over racisme wordt niet gesproken in deze programma's.³⁵ Discriminatie komt wel voor in de partijprogramma's, maar gaat voornamelijk over leeftijdsdiscriminatie op de arbeidsmarkt.

De LPF laat een ander beeld zien. Hoewel in het officiële verkiezingsprogramma niks over het koloniale en/of slavernijverleden staat, noemt hij het wel in zijn boek:³⁶ *De puinhopen van acht jaar Paars*.³⁷ Fortuyn beschouwde het boek zelf als zijn verkiezingsprogramma en verwees hier ook vaak naar.³⁸ Over het slavernijverleden schrijft hij:

De slavenhandel en de slavernij zijn bedreven door de voorloper van de moderniteit, door onze voorvaderen dus. Maar geen slavernij en slavenhandel zonder de hartelijke medewerking van de eigen elites der slaven, stammen en koninkrijken. ... Geen enkele reden dus om ons schuldig te voelen, zeker niet indien terecht de dochter de daden van de vader niet mogen worden aangerekend, en al helemaal geen reden voor financiële compensatie. Zij die zeggen nog steeds last te hebben van het verleden van de slavernij van hun verre voorvaderen horen thuis bij de psychiater en niet aan de onderhandelingstafel over een financiële compensatie.³⁹

---

³¹ J.J.M. van Holsteyn, en G.A. Irwin, 'Never a dull moment: Pim Fortuyn and the Dutch parliamentary election of 2002', *West European Politics* 26:2 (2003) 41-66, aldaar 42.

³² Van Holsteyn, en Irwin, 'Never a dull moment', 44-45.

³³ Fortuyn: grens dicht voor islamiet, 09-02-2002. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/fortuyn-grens-dicht-voor-islamiet~b1867f23/> (geraadpleegd: 2021-09-17).

³⁴ Van Holsteyn, en Irwin, 'Never a dull moment', 45-46, 56.

³⁵ CDA (2002), *Betrokken samenleving, betrouwbare overheid*; D66 (2002), *Toekomst in eigen hand*; PvdA (2002), *Samen voor de toekomst*; VVD (2002), *Ruimte, Respect & Vooruitgang*.

³⁶ LPF (2002), *Zakelijk met een hart*.

³⁷ P. Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars* (Rotterdam 2002).

³⁸ Van Holsteyn, en Irwin, 'Never a dull moment', 59.

³⁹ Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars*, 158.

Fortuyn was van mening dat het slavernijverleden in het verleden moest blijven, zoals wel vaker het geval leek in de Nederlandse politiek. Daarnaast bagatelliseerde hij het slavernijverleden en de pijn die de Nederlanders de tot slaafgemaakten aandeden. De Arabieren en Afrikanen faciliteerden deze slavenhandel, dus Nederlanders hoefden zich niet schuldig te voelen. Het paste in die tijd, aldus Fortuyn. Hierdoor vindt Fortuyn dat Nederland niet aansprakelijk gesteld moet worden voor een financiële compensatie. In een interview met *de Volkskrant* in februari 2002 als het gaat over het terugsturen van migranten zegt hij bovendien: ‘voor Antilliaanse jongeren wil ik overigens een uitzondering maken. Die zijn hier illegaal binnengekomen, nou, hup terug.’ Zoals *de Volkskrant* daarna in het artikel vermeldt, is dit niet waar. Doordat de Antillen onderdeel zijn van het Nederlandse koninkrijk, mogen zij naar Nederland verhuizen en zijn zij hier dus niet illegaal gekomen.⁴⁰ Dit heeft vervolgens weer te maken met het koloniale verleden van Nederland op de Antillen. Fortuyn verzuimt deze link te leggen.

Conclusie

Rond de eeuwwisseling was er in de landelijke politiek voor het eerst aandacht voor het herdenken van de slavernij en de rol van de staat daarin. In 2001 werd er voor het eerst spijt betuigd door een minister en in 2002 werd het slavernijmonument onthuld. De drijvende krachten achter het slavernijmonument waren minister Van Boxtel van D66 en staatssecretaris Van der Ploeg van de PvdA. Van Boxtel was ook de persoon die als eerste spijt betuigde voor het Nederlandse slavernijverleden. Het waren dus voornamelijk de linkse partijen (PvdA en GroenLinks) die hier aandacht besteedden, alhoewel dit niet in de verkiezingsprogramma's terugkwam. Alleen in het verkiezingsprogramma van LPF werd het Nederlandse slavernijverleden genoemd, waarbij Fortuyn aangeeft dat hij het onzin vindt dat men zich nu schuldig voelt over het slavernijverleden. Dat het koloniale en slavernijverleden niet vermeld staat in de verkiezingsprogramma's heeft wellicht te maken met het feit dat de politiek het idee had dat zij de Surinaamse gemeenschap tegemoet was gekomen met de spijtbetuiging en de oprichting van het slavernijmonument, waardoor het voor hen afgerond was. Daarnaast lag de focus van de politiek meer op de toekomst en wilden zij de gevolgen van het koloniale en slavernijverleden, zoals racisme, verhelpen in plaats van terug te grijpen op dat verleden.

---

⁴⁰ Fortuyn: grens dicht voor islamiet, 09-02-2002. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/fortuyn-grens-dicht-voor-islamiet~b1867f23/> (geraadpleegd: 2021-09-17).

Hoofdstuk 2. De Tweede Kamerverkiezingen van 2012

De Tweede Kamerverkiezingen van 2012 staan centraal in dit hoofdstuk. Eerst zal er gekeken worden naar het Nederlandse koloniale en slavernijverleden in de publieke sfeer. Voor het eerst speelden er in de samenleving rondom de verkiezingen twee zaken met een directe relatie tot het Nederlandse koloniale en slavernijverleden: de controverse rondom Jan Pieterszoon Coen en zijn standbeeld en de zwartepietendiscussie. Daarnaast werden er in deze periode al voorbereidingen getroffen voor de herdenking van 150 jaar afschaffing van de slavernij op 1 juli 2013. Dit biedt een uitgangspunt om daarna te kijken hoe de partijen er in hun verkiezingsprogramma's tegen aan kijken.

Het Nederlandse koloniale en slavernijverleden in de publieke sfeer

Naarmate de 21ste eeuw vorderde, kwam het Nederlandse koloniale en slavernijverleden steeds vaker ter sprake in de publieke sfeer en de media. Het ging hierbij ofwel om de historische gebeurtenissen ofwel hoe het nu nog speelt in de samenleving. Rondom de verkiezingen van 2012 zijn hier twee gebeurtenissen die in het oog springen: de controverse rondom het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en de discussies rondom Zwarte Piet.

In 1884 werd het idee geopperd in Hoorn om een standbeeld ter ere van Jan Pieterszoon Coen in het centrum van de stad te plaatsen vanwege zijn driehonderdste geboortedag in 1887.⁴¹ Gedurende zijn leven was Coen al een controversieel persoon en deze controverse was niet anders aan het einde van de negentiende eeuw. Toch werd ervoor gekozen om een standbeeld neer te zetten, mede omdat de Nederlandse staat zocht naar collectieve symbolen om zo de natiestaat te vormen.⁴² In 2010 oppert een Hoornse journalist, Eric van de Beek, om het standbeeld van Coen te vervangen door een standbeeld van P.J. Liorne, de uitvinder van het fluitschip, met discussie als gevolg. Van de Beek besloot een petitie in te dienen bij de gemeente, welke intussen al een besluit had genomen: de tekst op het standbeeld zou aangepast worden, waarbij er meer aandacht zou zijn voor de 'schaduwzijde' van Coen en de VOC.⁴³ Alhoewel dit een lokale kwestie was, was er ook in het landelijke nieuws aandacht voor.⁴⁴

---

⁴¹ L. Johnson, 'Renegotiating dissonant heritage: the statue of J.P. Coen', *International Journal of Heritage Studies* 20:6 (2014) 583-598, aldaar 587.

⁴² M. Balkenhol, 'Colonial Heritage and the Sacred. Contesting the Statue of Jan Pieterszoon Coen in the Netherlands', in: M. Balkenhol, E. van den Hemel en I. Stengs eds., *The secular sacred. Emotions of belonging and the perils of nation and religion* (New York 2020) 195-216, aldaar 198-199.

⁴³ Johnson, 'Renegotiating dissonant heritage', 587-588.

⁴⁴ Hoorn wil kritischer tekst beeld JP Coen, 05-07-2011 <https://nos.nl/artikel/253649-hoorn-wil-kritischer-tekst-beeld-jp-coen> (geraadpleegd: 2021-09-30); Nieuwe tekst op sokkel JP Coen, 14-03-2012 <https://nos.nl/artikel/351256-nieuwe-tekst-op-sokkel-jp-coen> (geraadpleegd: 2021-09-30); 'Standbeeld JP Coen

Van de Beek was niet blij met deze uitkomst en betichtte de gemeenteraad van het ontkennen van een koloniale genocide.⁴⁵ Het probleem volgens velen was ook het feit dat het standbeeld op een sokkel stond, waarmee je iemand in een positief daglicht stelt.⁴⁶ Men begon echter in te zien dat Coen verschrikkelijke dingen had gedaan, ook al had hij misschien de VOC vooruit geholpen. Men was al eerder tot het inzicht gekomen dat de VOC meer was dan alleen een handelsonderneming en zelf ook verantwoordelijk gehouden kan worden voor de zwarte bladzijde van het koloniale verleden. Zo leidde een uitspraak van toenmalig minister-president Jan Peter Balkenende tot veel discussie. Balkenende zei tijdens de Algemene Beschouwingen in 2006: ‘Laten wij optimistisch zijn! Laten we zeggen: Nederland kan het weer! Die VOC-mentaliteit, over grenzen heen kijken, dynamiek! Toch?’⁴⁷ Deze uitspraak kwam hem op veel kritiek te staan, want inmiddels was bekend dat de VOC niet geweldloos was geweest. Balkenende verwees echter naar de andere kant van het verhaal. Het verhaal van ‘het beste uit jezelf halen, de beste willen zijn. Voor samenwerking, over de grenzen heen kijken. En voor risico’s nemen.’⁴⁸ Het idee van trots zijn op het Nederlandse koloniale verleden zat er nog steeds in, maar er kwam steeds meer aandacht voor de schaduwzijde van Nederlandse activiteiten in de koloniale gebieden.

Naast deze discussie over het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen vindt ook de zwartepietendiscussie haar oorsprong aan het begin van de jaren 2010. Op 12 november 2011 tijdens de jaarlijkse intocht van Sinterklaas in Dordrecht droegen vier mensen T-shirts met daarop de tekst: Zwarte Piet is racisme. Zij werden vervolgens gearresteerd, net als vijf mensen de daaropvolgende dag tijdens de intocht in Amsterdam.⁴⁹ Dit bleek achteraf het begin van een nieuw opgelaaide discussie over zwarte piet en of dit figuur wel of niet racistisch was, waarbij er zowel nationaal als internationale media-aandacht voor was.⁵⁰ Een zwarte man als hulpje/in dienst van een witte man doet denken aan het slavernijverleden van Nederland. Het verhaal vertelt dat zwarte piet zwart is doordat hij door de schoorstenen de cadeautjes aflevert en

---

mag blijven’, 02-07-2012 <https://nos.nl/artikel/390616-standbeeld-jp-coen-mag-blijven> (geraadpleegd: 2021-09-30).

⁴⁵ Johnson, ‘Renegotiating dissonant heritage’, 590.

⁴⁶ Balkenhol, ‘Colonial Heritage and the Sacred’, 209-210.

⁴⁷ Balkenende: VOC-mentaliteit https://www.youtube.com/watch?v=t-_EYtGVjIE (geraadpleegd 2021-09-30).

⁴⁸ Groenendijk, P., ‘Balkenende gelooft nog steeds in de VOC-mentaliteit’, *Algemeen Dagblad* 30-10-2016. <https://www.ad.nl/rotterdam/balkenende-gelooft-nog-steeds-in-voc-mentaliteit~a76d00a3/> (geraadpleegd 2021-09-30).

⁴⁹ Y. van der Pijl en K. Goulordava, ‘Black Pete, “Smug Ignorance,” and the Value of the Black Body in Postcolonial Netherlands’, *New West Indian Guide* 88 (2014) 262-291, aldaar 267-268.

⁵⁰ S. Hilhorst en J. Hermes, ‘“We have given up so much”: Passion and denial in the Dutch Zwarte Piet (Black Pete) controversy’, *European Journal of Cultural Studies* 19:3 (2016) 218-233, aldaar 220.

daardoor allemaal roetvegen op zijn gezicht krijgt. Dit verklaart echter niet de grote rode lippen, de pruik met zwarte krullen en de gouden oorbellen. Dit is een racistische en koloniale stereotypering van zwarte mensen.⁵¹ Voorstanders van zwarte piet gebruiken twee argumenten. Het Sinterklaasfeest is volgens hen een kinderfeest en daarmee per definitie onschuldig. Daarnaast zou het al eeuwenlang een traditie zijn. Beide argumenten zien zij als een rechtvaardiging voor het bestaan van zwarte piet.⁵²

Verschillende (landelijke) politieke partijen nemen een standpunt in, maar de zwartepietenkwestie wordt geen thema bij de verkiezingen van 2012. Pas daarna wordt deze kwestie belangrijk genoeg voor de politieke agenda. Opvallend is wel dat in het jaar 2013, het jaar van de herdenking van 150 jaar afschaffing van de slavernij, veel politici geen standpunt innamen over zwarte piet, terwijl er door de tegenstanders van zwarte piet een directe link wordt gelegd tussen dit verleden en het uiterlijk van zwarte piet. Politici die zich uitspraken tegen zwarte piet waren in de minderheid.⁵³ Het daaropvolgende jaar neemt Geert Wilders van de PVV een duidelijk standpunt in. Hij dient een wetsvoorstel in waarin hij zwarte piet wil beschermen. Het uiterlijk van het figuur mag niet veranderd worden en ook sinterklaasliedjes mogen niet aangepast worden.⁵⁴ In 2017 werd deze wet echter verworpen door de Tweede Kamer, alleen de PVV stemde voor.⁵⁵ Ook Rutte had eerder in 2014 een standpunt ingenomen met betrekking tot zwarte piet. Als antwoord op een vraag van een Nederlands-Amerikaanse journalist antwoordde hij: ‘Black Pete is black and I cannot change that ... because the name is Black Pete’.⁵⁶ Beide politici waren twee jaar na de verkiezingen niet van mening dat zwarte piet racistisch was. Het is aannemelijk dat zij er twee jaar daarvoor hetzelfde instonden. Bij zowel de zwartepietenkwestie als de zaak rondom het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen valt op dat het publieke debat leidend is. De politiek volgt pas enkele jaren later.

---

⁵¹ K. Lemmens, ‘The dark side of ‘Zwarte Piet’: A misunderstood tradition or racism in disguise? A legal analysis’, *The International Journal of Human Rights* 21:2 (2017) 120-141, aldaar 121.

⁵² Hilhorst en Hermes, “We have given up so much”, 223-224, 226.

⁵³ F. P. Wagenaar en J. Rodenberg, ‘Acting in a national play: Governmental roles during the Zwarte Piet contestation’ in: J. Rodenberg en P. Wagenaar eds., *Cultural Contestation; Heritage, Identity and the Role of Government* (Londen 2018) 283-314, aldaar 294.

⁵⁴ PVV wil Zwarte Piet beschermen, 15-09-2014. <https://nos.nl/artikel/698421-pvv-wil-zwarte-piet-beschermen> (geraadpleegd: 2021-10-06).

⁵⁵ Initiatiefvoorstel-Bosma en M. de Graaf Zwarte Piet-wet (geraadpleegd 2021-10-06). https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34078_initiatiefvoorstel_bosma_en

⁵⁶ Van der Pijl en Goulordava, ‘Black Pete’, 265.

Herdenking van 150 jaar afschaffing van de slavernij

Op 1 juli 2013 was het 150 jaar geleden dat de slavernij werd afgeschaft in de Nederlandse koloniën in het Atlantisch gebied. Alhoewel dit een symbolisch jaar was, had de Nederlandse nationale overheid weinig te maken met de organisatie van de herdenking. Het was voornamelijk de gemeente Amsterdam, waar het nationaal monument staat, die hier het voortouw in nam.⁵⁷ Wel waren er verschillende overheidspersonen aanwezig bij de herdenking, waaronder kroonprins Willem-Alexander, zijn vrouw prinses Máxima en minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en viceminister-president, Lodewijk Asscher (PvdA). Laatstgenoemde hield een toespraak waarin hij het volgende zei:

Ik kijk terug en betuig diepe spijt en berouw over hoe Nederland is omgegaan met de menselijke waardigheid. De slavernij is afgeschaft, maar ook vandaag worden mensen nog vernederd om wie ze zijn. De geschiedenis verplicht ons te leren van het verleden en onrechtvaardigheid ook in deze tijd met alle kracht te bestrijden. Door schending van de mensenrechten aan de kaak te stellen. Door discriminatie te bestrijden. Door moderne slavernij, in arbeid en prostitutie, aan te pakken. ... U en ik zijn niet verantwoordelijk voor wat onze ouders of voorouders deden, maar we dragen hun verleden wel met ons mee. Hun geschiedenis heeft ons gevormd en gebracht waar wij vandaag met elkaar zijn gekomen. Nu zijn wij verantwoordelijk voor de manier waarop wij elkaar behandelen.⁵⁸

De toon in deze toespraak is vergelijkbaar met die van Van Boxtel in 2001. Beide mannen benoemen de afschuwelijke rol van Nederland in de slavernij, maar richtten hun blik vervolgens direct op de toekomst. Nederland moet leren van dit verleden en zorgen dat het vandaag de dag niet meer voorkomt. Minister Asscher voegt eraan toe dat de mensen die nu leven niet verantwoordelijk zijn voor wat zich in het verleden heeft afgespeeld, waarmee hij lijkt te impliceren dat er niets verwacht kan worden van de hedendaagse samenleving ten aanzien van excuses. Dit terwijl er ook dit jaar een grote roep was voor excuses van de Nederlandse overheid voor het slavernijverleden.⁵⁹

Alhoewel de landelijke politiek weinig te maken had met het organiseren van deze herdenkingen, is er in de Tweede Kamer wel over gesproken. Zo vroeg de ChristenUnie in oktober 2012 hoe Nederland 150 jaar afschaffing van de slavernij ging herdenken. Het antwoord van de minister van Binnenlandse Zaken was dat er werd overlegd met de gemeente

---

⁵⁷ A. Cain, 'Slavery and Memory in the Netherlands: Who Needs Commemoration?', *Journal of African Diaspora Archaeology and Heritage* 4:3 (2015) 227-242, aldaar 227.

⁵⁸ Toespraak minister Asscher bij herdenking afschaffing slavernij. <https://historiek.net/toespraak-minister-asscher-bij-herdenking-afschaffing-slavernij/23159/> (geraadpleegd 2021-09-30).

⁵⁹ D.J. Tang, 'Herdenken, vieren en bestuderen. 150 jaar afschaffing slavernij in de West', *Tijdschrift voor Zee geschiedenis* 32:2 (2013) 3-19, aldaar 5.

Amsterdam over de invulling van deze herdenking.⁶⁰ Na afloop werd er opnieuw een vraag door de ChristenUnie (CU) gesteld over hoe het kabinet terugkeek op de vieringen. Het antwoord werd gegeven door minister van Buitenlandse Zaken, Frans Timmermans (PvdA). In zijn antwoord geeft hij eigenlijk een korte samenvatting van de toespraak van minister Asscher en dat er veel publieke aandacht voor was. Daarnaast was er op 17 juni 2013 een website gelanceerd, www.slavernijenij.nl, waarop informatie werd gegeven over het slavernijverleden. Vervolgens vraagt de CU ook of er aandacht moet blijven gegeven worden aan het Nederlandse slavernijverleden en hoe de herdenking er volgend jaar uit gaat zien. Hierop antwoordt Timmermans dat die aandacht er zeker zal blijven in de vorm van de herdenking op 1 juli en dat het inmiddels ook deel uitmaakt van de canon voor het Nederlands onderwijs.⁶¹ Ministers van het kabinet antwoordden over het algemeen positief op de vragen, maar nemen geen verdere stappen en verwijzen vaak naar wat er al gedaan is of hoe het de komende jaren hetzelfde zal blijven.

De herdenking van de afschaffing van de slavernij in 2013 vormde wel een keerpunt in de media-aandacht voor deze herdenking. Voor 2013 was er weinig aandacht voor het monument, de herdenking en de geschiedenis zelf. Het jaar liet een enorme toename in journalistieke artikelen zien over het slavernijverleden en de herdenking. Ook na dit bijzondere herdenkingsjaar bleef er aandacht in de media voor het slavernijverleden en de herdenking daarvan op 1 juli.⁶² Paradoxaal genoeg besloot de regering om in 2011 de subsidie voor het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden (NiNsee) per 2013 te doen aflopen.⁶³ De hernieuwde spijtbetuiging van de regering en toenemende media-aandacht ten spijt. Op Kamervragen van GroenLinks-Tweede Kamerlid Tofik Dibi hierover antwoordde staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Halbe Zijlstra (VVD), dat de subsidie afliep omdat NiNsee geen culturele instelling is. Tot dan toe werd de subsidie voor het instituut uit het culturele potje betaald. Volgens de Koninklijke Academie der Wetenschappen (KNAW) was het instituut bovendien ook niet wetenschappelijk genoeg om onder hun paraplu te vallen.⁶⁴ Hiermee viel het NiNsee precies tussen wal en schip. Zijlstra benadrukte wel dat de jaarlijkse herdenking door zou blijven gaan.

---

⁶⁰ Tweede Kamer, Noten, TK 15, 15-13-78, 25 oktober 2012, 81.

⁶¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, Aangangsels van de Handelingen, 940.

⁶² D. Vliet, 'Resisting the abolition myth: Journalistic turning points in the Dutch memory of slavery', *Memory studies* (2020) 1-14, aldaar 5, 7.

⁶³ Cain, 'Slavery and Memory in the Netherlands', 235.

⁶⁴ Tweede Kamer, Vragenuur 103, 103-7-11, 3 juli 2012.

De Tweede Kamerverkiezingen

De Tweede Kamerverkiezingen van 2012 waren al de vijfde parlementaire verkiezingen van de 21ste eeuw.⁶⁵ Kabinet Balkenende I, gevormd na de verkiezingen van 2002, viel al na 87 dagen. In 2003 werden nieuwe verkiezingen gehouden, waar het CDA van Balkenende opnieuw als winnaar uitkwam. Het kabinet werd gevormd door het CDA, de VVD en D66.⁶⁶ Dit kabinet hield het langer vol dan Balkenende I, maar viel opnieuw voor de volledige termijn van vier jaar volbracht was. De regeringspartijen werden het niet eens over een Nederlandse missie in de Afghaanse provincie Uruzgan. Het gevolg was dat Nederland in juni 2010 opnieuw naar de stembus moest, voor de vierde keer in acht jaar. De VVD en het CDA vormden het nieuwe (minderheids-)kabinet, met gedoogsteun van de PVV.⁶⁷ Dit implodeerde al snel en in september 2012 kon men alweer naar de stembus.⁶⁸

Een van de belangrijkste thema's voor deze verkiezingen was de economie en de moeilijkheden die daaruit voortkwamen. Ook de Europese Unie stond bij een aantal partijen hoog op het lijstje, zoals bij de PVV. De meeste partijen waren echter ook bereid om compromissen te sluiten en geen felle standpunten in te nemen. De twee grootste partijen werden de VVD en de PvdA en zij vormden uiteindelijk ook het kabinet.⁶⁹ In de partijprogramma's zijn geen directe vermeldingen te vinden van het Nederlandse koloniale en slavernijverleden, maar wel van daaraan gerelateerde zaken. Hieronder zullen de partijprogramma's van het CDA, D66, de PvdA, de VVD en de PVV behandeld worden.

Het CDA heeft het minste over het slavernij- en koloniale verleden in het partijprogramma staan. Over het belang van geschiedenis voor de samenleving staat niks in het verkiezingsprogramma. Alleen het belang van de gedeelde geschiedenis van landen binnen de EU wordt genoemd als bindende factor. Onderdeel van deze gedeelde Europese geschiedenis is natuurlijk het koloniale en slavernijverleden, maar dit wordt niet expliciet genoemd. De partij geeft aan dat zij actief zullen optreden tegen discriminatie op grond van onder andere ras. Ook dit vindt haar oorsprong in de postkoloniale migratie en het koloniale verleden, maar wordt opnieuw niet expliciet benoemd.⁷⁰

---

⁶⁵ J.M.M. van Holsteyn, 'The Dutch Parliamentary elections of September 2012', *Electoral Studies* 34 (2014) 321-326, aldaar 321.

⁶⁶ J.M.M. van Holsteyn, 'The Dutch Parliamentary Elections of 2006', *West European Politics* 30:5 (2007) 1139-1147, aldaar 1139-1140.

⁶⁷ J.M.M. van Holsteyn, 'The Dutch Parliamentary Elections of 2010', *West European Politics* 34:2 (2011) 412-419, aldaar 412, 417.

⁶⁸ Van Holsteyn, 'The Dutch Parliamentary elections of September 2012', 321.

⁶⁹ Van Holsteyn, 'The Dutch Parliamentary elections of September 2012', 323.

⁷⁰ CDA (2012), *Iedereen*.

Ook D66 wil hard optreden tegen discriminatie en racisme. Zo willen ze dat het motief bij geweldsdelicten, waarbij ze racisme specifiek noemen, geregistreerd wordt, zodat daders beter opgespoord kunnen worden. Ook is ‘het non-discriminatiebeginsel en de vrijheid van meningsuiting [...] in hun essentie onaantastbaar’. In het onderwijs moet er genoeg aandacht zijn voor geschiedenis. D66 ziet het erfgoed dan ook als ‘brug tussen ons verleden en onze toekomst’. Hiermee wordt aangegeven dat het tastbare verleden van groot belang is voor D66, waar het slavernij- en koloniale verleden natuurlijk onderdeel van zijn.⁷¹

De PvdA heeft een van de twee onderzochte partijprogramma’s waarin het woord slavernij voorkomt. Het gaat hier echter om ‘moderne vormen van slavernij’. Opvallend is verder dat het bij de PvdA niet over racisme of discriminatie op basis van ras gaat. Zij spreken zich echter wel sterk uit tegen discriminatie op basis van seksuele voorkeur en vinden dat ook dit in de grondwet expliciet opgenomen moet worden. Daarnaast spreekt de PvdA zich sterk uit over minderheden in de Nederlandse samenlevingen: ‘Minderheden vormen inmiddels een deel van onze naoorlogse geschiedenis, zowel als van onze gezamenlijke toekomst.’ De politieke partij wil dat er aandacht blijft voor deze groepen, zoals op dat moment voor de Molukkers. De meeste minderheidsgroepen zijn te herleiden naar de koloniale tijd en de daaropvolgende postkoloniale migratie, zoals de Molukkers die in het partijprogramma van de partij genoemd. Hiermee is er een beginnende expliciete verwijzing naar het Nederlandse koloniale verleden, al worden de Molukkers niet expliciet als postkoloniale migranten aangemerkt.⁷²

Optreden tegen discriminatie staat ook hoog op het lijstje van de VVD. Volgens de VVD zijn alle mensen gelijkwaardig en geweldsmisdrijven met discriminatie als achtergrond moeten dan ook extra hard gestraft worden. Racisme wordt niet specifiek als onderdeel hiervan benoemd, maar valt wel onder discriminatie. Daarnaast ziet de VVD ‘een rol voor de overheid weggelegd bij de overdracht van kennis uit het verleden’. Onderdeel van dit verleden is natuurlijk de koloniale tijd en de Nederlandse betrokkenheid bij de slavenhandel, al wordt dit niet expliciet benoemd door de VVD.⁷³

Ook de PVV heeft het woord slavernij in het partijprogramma staan. Het gaat hier echter om de zin ‘Nederlandse vrijheid of Brusselse slavernij’. Hiermee verwijst de partij naar de maatregelen die vanuit de EU opgelegd worden aan de lidstaten, waar de PVV het niet mee eens is. Daarnaast spreekt de PVV zich ook fel uit tegen positieve discriminatie en ‘ander diversiteitsgeneuzel’. Hiermee staan zij recht tegenover de PvdA die juist meer aandacht voor

---

⁷¹ D66 (2012), *En nu vooruit*.

⁷² PvdA (2012), *Nederland Sterker & Socialer*.

⁷³ VVD (2012), *Niet doorschuiven maar aanpakken*.

minderheden in de samenleving wilde. Over het geschiedenisonderwijs is de PVV duidelijk: ‘Veel vaderlandse geschiedenis in het curriculum.’ Hier valt het koloniale en slavernijverleden natuurlijk ook onder, al wordt dit ook door de PVV niet expliciet benoemd. Wel is de PVV duidelijk over wat de partij de zwartste bladzijde in onze geschiedenis vindt: de Holocaust.⁷⁴

Conclusie

In de samenleving was er steeds meer aandacht voor de negatieve kanten van het kolonialisme en daaraan verbonden slavernijverleden. Zo barstte er een discussie los over standbeelden van koloniale ‘helden’ zoals Jan Pieterszoon Coen. Ook uitspraken over de ‘VOC-mentaliteit’ van premier Balkenende werden hem niet in dank afgenomen. Daarnaast was er in 2011 een heropleving van de zwartepietendiscussie, waarbij er in de samenleving twee groepen ontstonden: zij die voor het behoud van Zwarte Piet streden en zij die in de figuur een racistische karikatuur zagen. In de politiek werden er weinig standpunten ingenomen. Ondanks de aandacht voor de negatieve kanten en gevolgen van de koloniale tijd van Nederland bestaat ook nog steeds het idee dat de koloniale tijd Nederland voorspoed en economisch gewin heeft gebracht. In de politiek wordt er weinig aandacht aan besteed. De politiek bleef achter bij de publieke sfeer. In de partijprogramma’s rondom de verkiezingen is er wel meer aandacht voor de huidige gevolgen van het koloniale verleden: racisme. Er worden telkens geen expliciete connecties gemaakt met het koloniale en slavernijverleden, maar impliciet wordt er wel naar verwezen zoals met de aanpak van racisme.

---

⁷⁴ PVV (2012), *Hún Brussel, óns Nederland*.

Hoofdstuk 3. De Tweede Kamerverkiezingen van 2021

In dit hoofdstuk zullen de meest recente Tweede Kamerverkiezingen behandeld worden, namelijk die van 2021. De periode daarvoor werd gekenmerkt door veel publieke aandacht voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden en de doorwerking ervan, bijvoorbeeld door de Black Lives Matter-demonstraties. Ook in de politiek was er steeds meer aandacht voor het verleden en hoe dit doorwerkt in het heden. Dit leidde er ook toe dat er bij de verkiezingen en in de verkiezingsprogramma's aandacht voor was.

De publieke agenda

Een van de zaken die op de politieke agenda stond rondom en in de jaren voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 is de zwartepietendiscussie. In 2020 wilde 39 procent van de Nederlanders dat zwarte piet niet van uiterlijk zou veranderen tegenover 65 procent in 2016. Steeds meer Nederlanders vinden zwarte piet problematisch. De opiniepeiling van I&O Research vroeg ook naar politieke voorkeur, waaruit naar voren kwam dat de meerderheid van de stemmers van de rechtse partijen (PVV, FvD en SGP) voor zwarte piet waren, terwijl de meerderheid van de linkse stemmers (PvdA, D66, GL) tegen zwarte piet waren.⁷⁵ Deze tegenstelling was de afgelopen jaren ook duidelijk in de samenleving te zien, wat vooral tot uiting kwam in verschillende demonstraties. Tekenend voor dit beeld waren de zogenaamde 'blokkeerfriezen' die in 2017 de snelweg naar Dokkum blokkeerden, zodat demonstranten tegen zwarte piet de landelijke intocht niet konden bereiken.⁷⁶ Dat de meerderheid van de Nederlanders tegen zwarte piet is, is ook terug te zien in de bedrijfsvoering van verschillende bedrijven. Veel foto's en tekeningen van zwarte piet worden niet meer gebruikt of verkocht door bedrijven als bol.com. Ook bibliotheken lenen geen boeken meer uit met zwarte piet, net als Google die geen advertenties meer met zwarte piet laat zien.⁷⁷ Ook minister-president Mark

---

⁷⁵ Draagvlak voor zwarte piet neemt verder af, 02-12-2020. <https://nos.nl/artikel/2358949-draagvlak-voor-zwarte-piet-neemt-verder-af> (geraadpleegd 2021-10-20).

⁷⁶ Veroordeling 'blokkeerfriezen' definitief, 15-12-2020. <https://nos.nl/artikel/2360773-veroordelingen-blokkeerfriezen-definitief> (geraadpleegd 2021-10-20); Kick Out Zwarte Piet blaast demonstratie in Eindhoven af, 22-11-2020. <https://nos.nl/artikel/2357577-kick-out-zwarte-piet-blaast-demonstratie-in-eindhoven-af> (geraadpleegd 2021-10-20).

⁷⁷ Bol.com weert boeken en spullen waar Zwarte Piet op staat, 19-08-2020. <https://nos.nl/artikel/2344644-bol-com-weert-boeken-en-spullen-waar-zwarte-piet-op-staat> (geraadpleegd: 2021-10-20); Google doet reclame met Zwarte Piet én Roetveegpiet in de ban, 28-10-2020. <https://nos.nl/artikel/2354178-google-doet-reclame-met-zwarte-piet-en-roetveegpiet-in-de-ban> (geraadpleegd: 2021-10-20); Bibliotheken halen Zwarte Piet-boeken weg: 'meebewegen met maatschappij', 12-11-2020. <https://nos.nl/artikel/2356283-bibliotheken-halen-zwarte-piet-boeken-weg-meebewegen-met-maatschappij> (geraadpleegd: 2021-10-20).

Rutte ziet inmiddels in dat mensen zich gediscrimineerd kunnen voelen door zwarte piet en ‘dat is het laatste wat je wilt bij een Sinterklaasfeest’.⁷⁸

Eind mei 2020 werd de dood van George Floyd wereldnieuws. De man overleed nadat een witte politieagent hem minutenlang op de grond had genageld met zijn knie tegen de nek van Floyd.⁷⁹ De daaropvolgende antiracisme-demonstraties in de Verenigde Staten werden ook vaak met veel geweld tegengegaan door tegenstanders van de demonstraties.⁸⁰ Ook in Nederland vonden er verschillende demonstraties plaats tegen racisme, waarvan één van de grootste op de Dam in Amsterdam was. Deze demonstratie kon op veel kritiek rekenen vanuit de politiek, vanwege het feit dat men zich niet aan de toen geldende coronamaatregelen hield. De burgemeester van Amsterdam, Femke Halsema, had eerder moeten ingrijpen en de demonstratie stop moeten zetten volgens de Tweede Kamer.⁸¹ Het publiek dat kwam demonstreren was meer divers en groter dan in voorgaande jaren bij anti-racisme protesten.⁸² Dit geeft aan dat steeds meer (witte) mensen zich uitspreken tegen (institutioneel) racisme, ook als het hen niet persoonlijk treft.

In de samenleving vonden steeds meer veranderingen plaats rondom het taalgebruik voor het koloniale en slavernijverleden. Hierbij ging het om kleinere naamswijzigingen zoals van het spel Catan, wat voorheen bekend stond als Kolonisten van Catan. De fabrikant besloot het woord kolonisten te verwijderen van het spel vanwege de ‘nare bijmaak’.⁸³ Ook over de bekende Gouden Eeuw van de Nederlandse geschiedenis ontstond in 2019 discussie nadat het Amsterdam Museum aankondigde de naam niet meer te gebruiken, vanwege ‘de negatieve kanten als armoede, oorlog, dwangarbeid en mensenhandel’.⁸⁴ Hier kwam al vrij snel kritiek

---

⁷⁸ Rutte: ik ben anders gaan denken over Zwarte Piet, 05-06-2020. <https://nos.nl/artikel/2336254-rutte-ik-ben-anders-gaan-denken-over-zwarte-piet> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁷⁹ Opnieuw ophef in VS om doden zwarte man door witte politieagent, 26-05-2020. <https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2335203-opnieuw-ophef-in-vs-om-doden-zwarte-man-door-witte-politieagent> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸⁰ Een diepgeworteld probleem: buitensporig politiegeweld tegen zwarte Amerikanen, 29-05-2020. <https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2335500-een-diepgeworteld-probleem-buitensporig-politiegeweld-tegen-zwarte-amerikanen> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸¹ Volle Dam bij racismeprotest, geen anderhalvemeterboetes uitgedeeld, 01-06-2020. <https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2335843-volle-dam-bij-racismeprotest-geen-anderhalvemeterboetes-uitgedeeld> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸² Meer en breder publiek bij reeks anti-racisedemonstraties Nederland, 06-06-2020. <https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2336372-meer-en-breder-publiek-bij-reeks-anti-racisedemonstraties-nederland> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸³ P. Winterman, ‘Kolonisten’ van Catan? Dat mag niet meer!, *Algemeen Dagblad* 04-04-2018. <https://www.ad.nl/binnenland/kolonisten-van-catan-dat-mag-niet-meer~a89e397d4/> (geraadpleegd 2021-10-20).

⁸⁴ Amsterdam Museum neemt afscheid van ‘Gouden Eeuw’, 12-09-2019. <https://nos.nl/artikel/2301454-amsterdam-museum-neemt-afschied-van-gouden-eeuw> (geraadpleegd 2021-10-20).

op, ook vanuit de politiek. Zo vond Rutte dat de Gouden Eeuw een periode was waar we als Nederlanders ‘terecht trots’ op mochten zijn. Ook andere politici konden zich niet vinden in deze naamswijziging van het Amsterdam Museum. Ze gaven aan dat trots en de negatieve kanten naast elkaar konden bestaan in de term ‘Gouden Eeuw’.⁸⁵ Volgens historicus Karwan Fatah-Black is het juist goed dat deze discussie werd gevoerd. Er werd volgens hem te vaak te weinig aandacht gegeven aan de negatieve aspecten van de Gouden Eeuw, zoals de slavenhandel. De ‘zeventiende eeuw’ zou echter te zakelijk zijn als nieuwe term, hij geeft aan dat het een bijzondere periode in de Nederlandse geschiedenis blijft.⁸⁶ Ook een andere discussie vond plaats in de museumwereld over de termen ‘slaf’ en ‘tot slaafgemaakt’. Het Tropenmuseum in Amsterdam publiceerde in 2018 een handleiding taalgebruik voor in musea, waarbij de voorkeur wordt uitgesproken voor de term ‘tot slaafgemaakt’.⁸⁷ Inmiddels wordt er in de media gesproken over ‘tot slaafgemaakten’ in plaats van ‘slaven’.⁸⁸

De politieke agenda

Vanaf 2015/2016 kwam het slavernijverleden van Nederland en daaraan gerelateerde zaken steeds vaker op de politieke agenda van de Tweede Kamer. In maart 2016 haalde Tunahan Kuzu (fractie Groep-Kuzu/Öztürk) aan dat er op Nederlandse scholen weinig aandacht is voor het Nederlandse slavernijverleden en de migratie die daar al dan niet uit voortkwam. De PVV ging hier vervolgens op verder, waarbij Beertema zei dat hij af wilde ‘van die overfocus, alsof de slavernij altijd onze schuld zou zijn geweest’. Hij vertelde dat er in sommige islamitische landen nog steeds sprake is van slavernij en dat ‘onze westerse cultuur de enige cultuur in de wereld is die zover is gekomen dat zij de slavernij formeel heeft afgeschaft. Dat is nogal een prestatie! Daar zou de nadruk op moeten liggen’.⁸⁹ Op 16 februari 2017 werd er gedebatteerd over het wetsvoorstel van de PVV met betrekking tot zwarte piet, waarbij zij de uiterlijke kenmerken van zwarte piet (egaal zwart of donkerbruin gezicht, rood geverfde lippen, zwarte krulhaar en

---

⁸⁵ Kritiek op ban Gouden Eeuw, Rijksmuseum handhaaft de term, 13-09-2019. <https://nos.nl/artikel/2301505-kritiek-op-ban-gouden-eeuw-rijksmuseum-handhaaft-de-term> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸⁶ Wel of geen Gouden Eeuw: ‘Laten we op zoek gaan naar een nieuwe term’, 13-09-2019. <https://nos.nl/artikel/2301599-wel-of-geen-gouden-eeuw-laten-we-op-zoek-gaan-naar-een-nieuwe-term> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸⁷ Tropenmuseum komt met handleiding taalgebruik: ‘Geen slaven, maar tot slaaf gemaakte mensen’, 28-06-2018. <https://www.at5.nl/artikelen/183708/tropenmuseum-komt-met-handleiding-taalgebruik-geen-slaven-maar-tot-slaaf-gemaakte-mensen> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸⁸ Bijvoorbeeld: Groot onderzoek naar slavernijverleden protestantse kerk, 12-10-2021. <https://nos.nl/artikel/2401320-groot-onderzoek-naar-slavernijverleden-protestantse-kerk> (geraadpleegd: 2021-10-20).

⁸⁹ Plenair verslag Tweede Kamer, 9 maart 2016.

goudkleurige oorbellen) wilde vastleggen in de wet. Volgens de PVV heeft zwarte piet niets te maken met het slavernijverleden en racisme.⁹⁰ Bij de stemming over het wetsvoorstel stemde alleen de PVV voor.⁹¹ In 2018 werd er een discussie gevoerd over het slavernijmuseum, waarbij de PVV haar standpunt uit 2016 herhaalde en veel andere partijen daar tegenin gingen.⁹²

Ook kwam er aandacht voor de vraag of er excuses vanuit de regering moeten komen voor het slavernijverleden van Nederland. In november 2016 diende Kuzu (fractie Groep-Kuzu/Öztürk) een motie in waarbij hij de regering oproep op formeel excuses aan te bieden voor het Nederlandse slavernij- en koloniale verleden. Minister van Buitenlandse Zaken Bert Koenders (PvdA) ontraadde deze motie, omdat het kabinet van mening was dat de eerdere spijtbetuigingen genoeg waren. Hij benadrukte wel dat het slavernijverleden nooit vergeten of herhaald mag worden.⁹³ Desalniettemin werd er gestemd over de motie in de Tweede Kamer, waarbij de SP, PvdD, GroenLinks en de Groep-Kuzu/Öztürk voor de motie stemden en dus formele excuses van de regering willen voor deze geschiedenis.⁹⁴ Iets minder dan een jaar later werd de motie opnieuw ingediend door Kuzu (Denk, de opvolger van Groep-Kuzu/Öztürk). Ook diende hij een motie in waarmee hij wilde dat er gekeken werd naar de mogelijkheid om het Nederlandse slavernijverleden als misdaad tegen de menselijkheid te erkennen, zoals eerder in Frankrijk was gedaan in 2001. Koenders reageerde op nagenoeg dezelfde manier als in 2016.⁹⁵ Vijf dagen later werd er in de Tweede Kamer gestemd over de motie, waarbij opnieuw dezelfde partijen voor de motie stemden: de SP, GroenLinks, de PvdD en DENK.⁹⁶ Een klein half jaar later, in februari 2018, diende Kuzu exact dezelfde motie in met de oproep voor excuses van de regering. Nu is het Sigrid Kaag (D66) die reageert als minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Het standpunt verandert echter niet, het blijft voor het kabinet bij een spijtbetuinging. Bij de stemming is er wel een nieuwe partij die ook excuses wil voor het slavernijverleden: de PvdA. Verder stemden ook weer de SP, GroenLinks, de PvdD en Denk voor de motie.⁹⁷ In 2019 werd er geen motie ingediend.

Op 1 juli 2020 vond er in de Tweede Kamer een debat plaats over institutioneel racisme in Nederland. Ook het slavernijverleden kwam hier meerdere malen ter sprake. Lodewijk Asscher sprak namens de PvdA en sprak uit dat hij graag excuses van de regering wil zien voor

---

⁹⁰ Plenair verslag Tweede Kamer, 16 februari 2017.

⁹¹ Plenair verslag Tweede Kamer, 21 februari 2017.

⁹² Plenair verslag Tweede Kamer, 11 september 2018.

⁹³ Plenair verslag Tweede Kamer, 24 november 2016.

⁹⁴ Plenair verslag Tweede Kamer, 29 november 2016.

⁹⁵ Plenair verslag Tweede Kamer, 5 oktober 2017.

⁹⁶ Plenair verslag Tweede Kamer, 10 oktober 2017.

⁹⁷ Plenair verslag Tweede Kamer, 22 februari 2018.

het slavernijverleden. Hij is hiermee van standpunt veranderd. Asscher was degene die in 2013 diepe spijt en berouw betuigde namens het kabinet.

Namens het CDA sprak Tweede Kamerlid Pieter Heerma. Hij was niet overtuigd van het aanbieden van excuses voor het Nederlandse slavernijverleden, maar hij wilde de uitkomst van Adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden afwachten voor een definitief standpunt. Deze dialooggroep werd in het leven geroepen door het ministerie van Binnenlandse Zaken met als doel een bredere erkenning voor het slavernijverleden. Zij zouden een rapport schrijven over hun bevindingen. Over het algemeen wilde Heerma meer naar de toekomst kijken, maar snapt ook het belang van dat verleden en hoe dat doorwerkt in het nu. Geert Wilders van de PVV gaf aan dat hij het allemaal onzin vond, zowel excuses voor het slavernijverleden als institutioneel racisme. Rob Jetten van D66 riep op tot excuses van de regering en deed samen met GroenLinks een voorstel voor een herdenkingsjaar in 2023. Namens de VVD sprak Zohair El Yassini. Hij ging niet in op eventuele excuses van de regering, maar gaf aan dat de VVD het belangrijk vindt dat het slavernijverleden goed onderwezen wordt op school. Daarom was hij ook blij met de hernieuwing van de Canon. Rutte reageert in de hoedanigheid als minister-president op de vraag over excuses vanuit de regering. Hij wil die stap nog niet nemen uit angst voor polarisatie in de samenleving, waarbij de vraag bij hem speelt of je mensen die vandaag leven verantwoordelijk kunt houden voor het verleden. Daarnaast geeft hij ook aan dat nog lang niet alles bekend is over het slavernijverleden.⁹⁸ Hij impliceert hiermee dat hij op deze informatie wil wachten, voordat er excuses aangeboden worden.

Tijdens dit debat werden ook verschillende moties ingediend met betrekking tot het slavernijverleden. Als eerste werd er een motie door Farid Azarkan (Denk), Rob Jetten en Jesse Klaver (GroenLinks) ingediend met het verzoek om van 1 juli een nationale vrije dag te maken. Op 2 juli werd hierover gestemd, waarbij de PvdA, GroenLinks, de PvdD, Denk en D66 voor stemden. De motie haalde hiermee geen meerderheid. De volgende motie was van Rob Jetten (D66), Gert-Jan Segers (CU), Jesse Klaver (GroenLinks), Lodewijk Asscher (PvdA), Esther Ouwehand (PvdD), Femke Merel Van Kooten-Arissen (Groep Krol/van Kooten-Arissen), Corrie van Brenk (50PLUS), Lilian Marijnissen (SP) en Farid Azarkan (Denk) en betrof de roep om excuses van de regering. Over deze motie werd hoofdelijk gestemd, waarbij er 69 stemmen voor en 75 stemmen tegen waren. Rob Jetten en Jesse Klaver dienden ook de volgende motie in met het verzoek om van het jaar 2023 een herdenkingsjaar te maken. Deze motie haalde een meerderheid in de kamer, doordat de SP, de PvdA, GroenLinks, de PvdD, Denk, 50PLUS,

---

⁹⁸ Plenair verslag Tweede Kamer, 1 juli 2020.

Krol/Van Kooten-Arissen, D66, de VVD, de SGP, het CDA en de CU voor stemden. Esther Ouwehand diende vervolgens een motie in met de oproep om de Gouden Koets, met verwijzingen naar de Nederlandse koloniale geschiedenis en racistische afbeeldingen, niet meer te gebruiken. Deze motie werd aangehouden, waardoor er niet gestemd werd over de motie.⁹⁹

Op 8 juli 2021 werden verschillende moties met betrekking tot het slavernijverleden ingediend naar aanleiding van het rapport van het Adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden. Zo werd er opnieuw een motie ingediend met het verzoek dat de Nederlandse Staat excuses moet aanbieden voor het slavernijverleden. Deze motie werd ingediend door Salima Belhaj (D66), Stephan van Baarle (Denk), Renske Leijten (SP), Sylvana Simons (Bij1), Don Ceder (CU), Liane den Haan (Fractie Den Haan), Barbara Kathmann (PvdA), Eva van Esch (PvdD) en Lisa Westerveld (GL). Hier werd uiteindelijk niet over gestemd, de motie werd aangehouden.¹⁰⁰ Op 23 september tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen ging het opnieuw over het slavernijverleden en het al dan niet aanbieden van excuses daarvoor. Door Rob Jetten werd aan premier Rutte gevraagd of hij al van gedachten is veranderd over het aanbieden van excuses. Premier Rutte gaf hierop een ‘eerlijk en openhartig antwoord’ als persoon, niet als minister-president, gaf hij aan. Hierbij gaf hij aan dat hij moeite heeft met het aanbieden van excuses, omdat het ‘zo lang geleden’ is. Als er in de Kamer echter een meerderheid is voor het aanbieden van excuses voor het slavernijverleden, dan zou Rutte deze excuses ook aanbieden. Jetten diende vervolgens ook een motie in met het verzoek om in 2023 excuses aan te bieden voor het slavernijverleden van Nederland. Deze motie diende hij in samen met Lilianne Ploumen (PvdA), Jesse Klaver (GroenLinks), Esther Ouwehand (PvdD), Gert-Jan Segers (CU), Farid Azarkan (Denk), Sylvana Simons (Bij1), Liane den Haan (Fractie Den Haan) en Dassen (Volt). De motie werd aangehouden.¹⁰¹

Ook bij de gemeenteraden kwam het koloniale en slavernijverleden van Nederland op de politieke agenda te staan. In vier grote steden werd of wordt onderzoek verricht naar het koloniale en slavernijverleden van de desbetreffende stad. Rotterdam was de eerste stad die een motie aannam voor dit onderzoek, en wel op 14 november 2017. Deze motie, ingediend door Peggy Wijntuin van de PvdA, werd aangenomen met 16 stemmen tegen van Leefbaar Rotterdam en de VVD.¹⁰² Een jaar later werd het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en

---

⁹⁹ Plenair verslag Tweede Kamer, 1 juli 2020; Plenair verslag Tweede Kamer, 2 juli 2020.

¹⁰⁰ Plenair verslag Tweede Kamer, 8 juli 2021.

¹⁰¹ Plenair verslag Tweede Kamer, 23 september 2021.

¹⁰² Gemeente Rotterdam, Motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt.

Volkenkunde (KITLV) benaderd om dit onderzoek uit te voeren.¹⁰³ Eind oktober 2020 werden de onderzoeken gepresenteerd. Na Rotterdam nam ook Amsterdam een motie aan om haar betrokkenheid in de slavenhandel en slavernij te onderzoeken. Dit onderzoek werd uitgevoerd door het Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG).¹⁰⁴ Ook Utrecht nam in 2019 een motie aan waarin de rol van de stad in het slavernijverleden onderzocht moest worden.¹⁰⁵ Inmiddels is ook Den Haag bezig met het onderzoeken van haar banden met het slavernijverleden.¹⁰⁶

De Tweede Kamerverkiezingen

De Tweede Kamerverkiezingen van 2021 vonden midden in de Covid-19 crisis plaats. Dit was dan ook een van de belangrijkste onderwerpen rondom de verkiezingen. Daarnaast stonden ook migratie, klimaat, kansenongelijkheid en de woningmarkt hoog op het lijstje met belangrijke onderwerpen.¹⁰⁷ De verkiezingsuitslag liet een versplinterd politiek veld zien, met veel nieuwkomers zoals Bij1, BBB, Volt en JA21. De VVD bleef de grootste partij, maar D66 was de grote winnaar van de verkiezingen en werd de tweede partij van Nederland. Ook FvD won bij de verkiezingen. Veel linkse partijen bleven op hetzelfde aantal zetels steken of verloren een aantal.¹⁰⁸

In 2021 deed Bij1 voor het eerst mee met de Tweede Kamerverkiezingen. De partij staat naar eigen zeggen voor ‘een Nederlandse samenleving met gelijke rechten en gelijke kansen voor iedereen’.¹⁰⁹ Deze ‘radicale gelijkwaardigheid’, zoals zij dat noemen, is duidelijk terug te zien in het verkiezingsprogramma van de partij. Het aanpakken van racisme is een topprioriteit

---

¹⁰³ Gemeente Rotterdam, Voortgangsbericht inzake stand van zaken uitvoering motie ‘Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt’.

¹⁰⁴ Gemeente Amsterdam, ‘Bestuurlijke reactie op het initiatiefvoorstel “Voorbereiding Amsterdamse excuses voor het slavernijverleden” van de raadsleden M. Taimounti, S. Blom, S. Simons, D. Ceder, N. LaRose, D. Timman, N. Temmink (TA2019-000854); P. Brandon, G. Jones, N. Jouwe en M. van Rossum eds., *De slavernij in Oost en West. Het Amsterdam onderzoek* (Amsterdam 2020).

¹⁰⁵ Utrecht presenteert resultaten slavernijonderzoek, <https://www.utrecht.nl/nieuws/nieuwsbericht-gemeente-utrecht/utrecht-presenteert-resultaten-slavernijonderzoek/> (geraadpleegd: 2021-09-08); N. Jouwe, M. Kuipers en Remco Raben eds., *Slavernij en de stad Utrecht* (Zutphen 2021).

¹⁰⁶ Den Haag wil onderzoek naar eigen slavernijverleden, <https://nos.nl/artikel/2386991-den-haag-wil-onderzoek-naar-eigen-slavernijverleden> (geraadpleegd: 2021-09-01).

¹⁰⁷ Dit zijn de vijf belangrijkste onderwerpen van de verkiezingen, 28-02-2021. <https://www.trouw.nl/nieuws/dit-zijn-de-vijf-belangrijkste-onderwerpen-van-de-verkiezingen-lees-het-themanummer-op-uw-tablet~bd32175b/> (geraadpleegd: 2021-10-14).

¹⁰⁸ De nieuwe politieke kaart van Nederland: ‘Kloof tussen centrum en periferie groeit’, 18-03-2021. <https://nos.nl/collectie/13860/artikel/2373193-de-nieuwe-politieke-kaart-van-nederland-kloof-tussen-centrum-en-periferie-groeit> (geraadpleegd: 2021-10-14); Verkiezingsuitslag Tweede Kamer 17 maart 2021, <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/TK20210317> (geraadpleegd 2021-10-14).

¹⁰⁹ BIJ1, <https://bij1.org/> (geraadpleegd 2021-10-07).

van de partij, waarbij zij menen dat racisme en kolonialisme de huidige samenleving hebben gevormd. In het verkiezingsprogramma is veel aandacht voor het koloniale en slavernijverleden en de doorwerking daarvan in de huidige maatschappij. Zo schrijft de partij dat veel museale collecties gevormd zijn door de Nederlandse koloniale geschiedenis en benoemt de partij de vele koloniale straatnamen. In beide zaken moet verandering komen volgens BIJ1. Het institutioneel racisme dat in de huidige maatschappij speelt is ook een doorwerking van het koloniale verleden en moet hard aangepakt worden. Naast het aanpakken van deze huidige problemen door het Nederlandse verleden, moet de Nederlandse staat ook excuses aanbieden voor haar rol in het Nederlandse koloniale en slavernijverleden en wordt Keti Koti een nationale vrije feestdag. Ook moet er in het geschiedenisonderwijs op alle niveaus aandacht zijn voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden.¹¹⁰

Het CDA is bij lange na niet zo uitgesproken over het Nederlandse koloniale en slavernijverleden. De woorden ‘koloniaal verleden’ en ‘slavernijverleden’ komen niet voor in het verkiezingsprogramma. Wel erkennen ze dat Nederland door een ‘gezamenlijke geschiedenis’ nauw is verbonden met delen in het Caribisch gebied. Deze gezamenlijke geschiedenis is het koloniale verleden, maar dit wordt niet expliciet benoemd. Het CDA wil streng op te treden tegen racisme en dat er voor het fenomeen geen plek is in de Nederlandse samenleving. Er wordt verder geen woord gerept over institutioneel racisme.¹¹¹

D66 laat in grote lijnen dezelfde standpunten als Bij1 zien. Ook zij willen excuses van de Nederlandse staat en een nationale vrije feestdag op 1 juli. In 2023 komt er een gedenkjaar voor 150 jaar formele afschaffing van de slavernij. Daarnaast willen ze een Slavernijmuseum of -instituut oprichten en meer geld te willen vrijmaken voor cultuur die het slavernijverleden belicht. De partij bestempelt het koloniale verleden tot zwarte bladzijde, maar ook deze moet verteld worden: ‘Tot slot wordt het verhaal achter het Nederlandse erfgoed verteld, inclusief de zwarte bladzijdes zoals het koloniale verleden’. Ook zij willen institutioneel racisme uitbannen en erkennen expliciet dat het ook in Nederland bestaat. De ‘tragische dood van George Floyd’ wordt hier ook bij benoemd.¹¹² De PvdA staat er ook vrijwel hetzelfde in als D66 en Bij1. Ook zij willen excuses voor de Nederlandse rol in het slavernij en koloniale verleden en een nationale feestdag op 1 juli. Daarnaast moet er voor 2025 een nationaal slavernijmuseum komen waar elke middelbare schoolklas naar toe moet. (Institutioneel) racisme moet hard aangepakt worden, waarbij het ook belangrijk is om dit op het onderwijscurriculum te zetten. Net als Bij1

---

¹¹⁰ BIJ1 (2021), *Allemaal anders maar toch gelijkwaardig*.

¹¹¹ CDA (2021), *Nu doorpakken*.

¹¹² D66 (2021), *Een nieuw begin*.

wil ook de PvdA kritisch kijken naar het culturele erfgoed en straatnamen met betrekking tot het koloniale verleden en deze indien nodig veranderen. Daarnaast gaat de PvdA als enige onderzochte partij specifiek in op het dekolonisatieproces: ‘De PvdA vindt het van groot belang om de conclusies van het onderzoek naar de dekolonisatie en de koloniale oorlog tussen 1945 en 1949 te bediscussiëren en actief uit te dragen om recht te doen aan deze zwarte bladzijde in de Nederlandse geschiedenis.’¹¹³

De VVD laat daarentegen hetzelfde beeld als het CDA zien. Het koloniale en slavernijverleden wordt niet genoemd in het verkiezingsprogramma. Met betrekking tot racisme doet de VVD een opmerkelijk statement. Zij willen zich in eerste instantie niet in het racisme-debat en de Zwartepietendiscussie mengen. Maar nu stellen ze dat racisme niet thuishoort in de Nederlandse samenleving. Wel voelen ze ‘ongemak bij de term institutioneel racisme’, omdat hele groepen ‘eerlijke en hardwerkende’ mensen dan worden aangesproken op iets waar ze misschien niks mee te maken hebben. Ze ontkennen het bestaan ervan in Nederland niet, maar hebben er wel hun twijfels bij. Daarnaast wil de VVD van 5 mei een vrije dag maken ‘in plaats van een andere officiële feestdag. Dit onderstreept het belang van Bevrijdingsdag in onze geschiedenis’. Geschiedenis is dus wel belangrijk voor de VVD, maar het koloniale en slavernijverleden niet genoeg om in het verkiezingsprogramma op te nemen.¹¹⁴

Waar de CDA en VVD het koloniale en slavernijverleden niet benoemen, stelt de PVV het wel aan de kaak. Hierbij vragen zij zich echter af ‘waarom Nederlanders zich wel moeten schamen voor de slavernijgeschiedenis, maar wordt onbesproken gelaten dat slavernij in de islamitische wereld een groot probleem was en nog steeds is?’ Ook willen ze de Nederlandse geschiedenis ‘niet uitwissen’ en worden straatnamen en standbeelden van Nederlandse zeehelden niet veranderd of verwijderd. Hetzelfde geldt voor zwarte piet. De PVV wil zich racisme niet laten aanpraten, waarmee ze stellen dat het geen probleem vormt in de huidige maatschappij.¹¹⁵

Conclusie

Voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 stond het koloniale en slavernijverleden hoog op de politieke agenda. Een aanwijsbare reden hiervoor waren de ontwikkelingen in de samenleving, waarvan de Black Lives Matter-demonstraties veel invloed hebben gehad. Ook de daaraan verbonden zwartepietendiscussie speelde al geruime tijd in de samenleving. Mensen

---

¹¹³ PvdA (2021), *Ons plan voor een eerlijker en fatsoenlijker Nederland*.

¹¹⁴ VVD (2021), *Samen aan de slag*.

¹¹⁵ PVV (2021), *Het gaat om u*.

waren zich ook bewust van de negatieve kanten van het koloniale tijdperk, wat tot uiting kwam in het veranderen van het taalgebruik waarmee er over die periode wordt gesproken. Dit had tot gevolg dat het koloniale en slavernijverleden al sinds 2016 op de politieke agenda staat door moties van DENK (en diens voorganger: de Groep Kuzu/Öztürk) over het aanbieden van excuses voor deze periode die vrijwel elk jaar werden ingediend. Bij de eerste stemming over deze motie stemden SP, PvdD, GL en Groep Kuzu/Öztürk. De bewindslieden van het kabinet ontraadden de motie keer op keer. In 2018 wilde de PvdA ook excuses van de Nederlandse staat. In 2020 kwam hier D66 bij. Deze standpunten zijn ook terug te vinden in de verkiezingsprogramma's voor 2021, waarbij Bij1, D66 en de PvdA oproepen tot excuses voor het slavernijverleden en ook meer aandacht voor kennisoverdracht van deze periode op zowel scholen als in de bredere samenleving. De VVD en het CDA houden zich stil in de verkiezingsprogramma's over de koloniale tijd van Nederland, waarbij alleen de VVD institutioneel racisme kort benoemt. De PVV daarentegen wil geen excuses voor het slavernijverleden en wil ook alle 'zeehelden' in ere laten. Hiermee is er een duidelijke splitsing ontstaan in de politiek, waarbij de VVD en het CDA in stilte ertussen zweven.

Hoofdstuk 4. De gemeenteraadsverkiezingen van 2018

In dit hoofdstuk worden de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 in Rotterdam behandeld. Hierbij worden de verkiezingsprogramma's van alle partijen die in de gemeenteraad kwamen onder de loep genomen. Ook zal er hier gekeken worden naar ontwikkelingen in de samenleving en de politiek. Zo is er aandacht voor het Rotterdamse slavernijmonument en de motie 'Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt'.

Het Rotterdamse slavernijmonument

De totstandkoming van het nationale slavernijmonument in Amsterdam is in een eerder hoofdstuk al besproken. Ook in Rotterdam was er behoefte aan een herdenkingsmonument voor het slavernijverleden. Gemeenteraadslid Peggy Wijntuin van de PvdA was initiatiefneemster van de komst van het slavernijmonument in Rotterdam. Vanuit de Surinaamse gemeenschap was er veel vraag naar een herdenkingsplek voor dit verleden, waarna ze met het plan naar de wethouder van Cultuur, Rik Grashoff (GroenLinks), ging. Hij vroeg om 'een tiental handtekeningen van medestanders'. Wijntuin kreeg veel meer steun; ze ontving bijna drieduizend handtekeningen.¹¹⁶ In november 2009 werden deze handtekeningen aangeboden aan wethouder Grashoff, waarna hij beloofde dat Rotterdam een eigen slavernijmonument zou krijgen.¹¹⁷ Wijntuin vergrootte vervolgens het draagvlak van het monument door met vertegenwoordigers van onder andere de Antillen en Kaapverdische eilanden te spreken. In 2013 moest het monument klaar zijn, het symbolische jaar van 150 jaar afschaffing van de slavernij. In de tussentijd werd gezocht naar een relevante plek voor het monument, wat uiteindelijk de Lloydkade werd. Dit was een symbolische plek doordat schepen die deelnamen aan de slavenhandel hier vertrokken en weer terug kwamen.¹¹⁸ In 2013 werd het monument onthuld.¹¹⁹ Burgemeester Aboutaleb heeft er vervolgens ook voor gezorgd dat de herdenking van het slavernijverleden op 30 juni een formele status heeft gekregen.¹²⁰

---

¹¹⁶ Peggy Wijntuin verbindt Rotterdams' heden en verleden met Slavernijmonument Rotterdam, 2021. <https://omdrotterdam.nl/mens-monument/peggy/> (geraadpleegd 2021-11-17).

¹¹⁷ Rotterdam krijgt slavernijmonument, 23-11-2009. <https://www.rijnmond.nl/nieuws/20950/Rotterdam-krijgt-slavernijmonument> (geraadpleegd: 2021-11-17).

¹¹⁸ Peggy Wijntuin verbindt Rotterdams' heden en verleden met Slavernijmonument Rotterdam, 2021. <https://omdrotterdam.nl/mens-monument/peggy/>

¹¹⁹ Rotterdam heeft eigen slavernijmonument, 17-06-2013. <https://historiek.net/rotterdam-heeft-eigen-slavernijmonument/22905/> (geraadpleegd: 2021-11-17).

¹²⁰ Peggy Wijntuin breekt lans voor burgemeester Aboutaleb, 29-06-2017. <https://rotterdam.pvda.nl/nieuws/peggy-wijntuin-breekt-lans-burgemeester-aboutaleb/> (geraadpleegd: 2021-11-17).

De politieke agenda

In september 2017 besloot het Witte de With Centrum voor Hedendaagse Kunst zijn naam te wijzigen vanwege de rol die De With had gespeeld in zowel de VOC als de WIC als marineofficier.¹²¹ Naar aanleiding hiervan werden er vragen gesteld aan het college B&W door Nourdin El Ouali van Nida Rotterdam onder de noemer: ‘Ere wie ere toekomt’. Hierin werd gevraagd naar de visies van de gemeente op de vernoeming van gebouwen, straten en beelden naar controversiële personen en wat de rol van het college is met betrekking tot het kritisch kijken naar deze vernoemingen. Het college wilde de geschiedenis niet verwijderen door straatnamen of standbeelden weg te halen uit het straatbeeld. Een straatnaam kan wel veranderd worden als daar ‘dringende redenen voor bestaan’. Zo werd er bij het standbeeld van Piet Heyn in Delfshaven een verklarende tekst toegevoegd, net zoals dat bij het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen is gedaan door de gemeente Hoorn. Daarnaast zag het college voor zichzelf geen ‘bijzondere rol’ zien weggelegd in de publieke discussie rondom deze controversiële personen en de verering die zij soms krijgen. Ook zijn ze ‘groot voorstander’ van het vernoemen van publieke zaken naar Rotterdammers die van groot belang voor de stad zijn geweest.¹²²

Op 9 november 2017 werd een motie ingediend op het initiatief van Peggy Wijntuin van de PvdA. De motie, ‘Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt’, verzocht het college van B&W om een onderzoek te starten naar het Rotterdamse koloniale en slavernijverleden. Daarnaast moesten de resultaten op een publieksvriendelijke manier verwerkt kunnen worden voor de publieke ruimte als musea. De motie werd ingediend om verschillende redenen. Als eerste had Rotterdam voor een lange periode een actieve rol vervuld in het Nederlandse koloniale systeem. De nazaten van deze geschiedenis vormen een belangrijk onderdeel van de Rotterdamse samenleving, waarin ook de erfenissen van het slavernijverleden nog doorwerken. Mede hierdoor kan het hedendaagse Rotterdam niet zonder deze kennis en zal deze kennis bijdragen aan inclusiviteit en saamhorigheid. Er was op het moment van de motie te weinig materiaal voor docenten om deze geschiedenis te belichten op scholen, waar het onderzoek verandering in moest brengen. Ook D66, NIDA, de SP, GroenLinks en de PvdD ondertekenden de motie.¹²³

---

¹²¹ Update #1 over het initiatief tot naamsverandering, 03-05-2018. https://www.fkawdw.nl/nl/our_program/events/update_1_on_the_name_change_initiative (geraadpleegd 2021-11-11).

¹²² Gemeente Rotterdam, Beantwoording van de schriftelijke vragen van het raadslid N. El Ouali (Nida Rotterdam) over ere wie ere toekomt, vernoeming naar omstreden personen’ (17bb8372) 24 oktober 2017.

¹²³ Gemeente Rotterdam, Motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt (17bb9435) 9 november 2017.

Op de dag van indiening werd de motie ook besproken in de gemeenteraad. Wethouder Langenberg (D66) deelde mede dat het college de gemeenteraad liett beslissen. Hij stelde wel dat de koloniale en slavernijgeschiedenis bij Rotterdam horen en ook al aandacht krijgen in verschillende musea. Hij deed een voorstel om de al bestaande bronnen samen te brengen. Wijntuin stelde juist dat het ook van groot belang is om nieuwe bronnen te onderzoeken, mede omdat een complete geschiedenis van het slavernijverleden van Rotterdam nog niet bestaat. Het werd uiteindelijk aan de gemeenteraad overgelaten. Op 14 november 2017 werd de motie aangenomen met 29 stemmen voor en 16 stemmen tegen. De fracties van Leefbaar Rotterdam en de VVD stemden tegen.¹²⁴ De afwikkeling van de motie vond plaats na de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 en zullen daarom in het volgende hoofdstuk behandeld worden.

De gemeenteraadsverkiezingen

Alleen de partijen die de motie Wijntuin hebben ondertekend, hebben ook in hun verkiezingsprogramma's iets staan over het koloniale en slavernijverleden. Zo ook de PvdA. Zij waren immers ook de initiatiefnemer van deze motie. In het verkiezingsprogramma staat dat de partij wil dat het slavernijverleden een volwaardige plek in het collectieve geheugen krijgt. Ook is het van belang om de geschiedenis te kennen voor het kennen van de toekomst. Verder wordt er niks over het koloniale en slavernijverleden van Nederland gemeld.¹²⁵ Ook NIDA, SP en GroenLinks hebben het koloniale en slavernijverleden van Nederland opgenomen in hun verkiezingsprogramma's. Voor GroenLinks draait het vooral om het onderwijzen van dit verleden: 'De gemeente stimuleert het ontwikkelen en onderwijzen van lesprogramma's over onderwerpen zoals bijvoorbeeld de slavernij, de holocaust en de geschiedenis van Rotterdam'.¹²⁶ Ook NIDA vindt het onderwijs in het koloniale en slavernijverleden van groot belang, maar ook het herdenken van dit verleden op Ketikoti: 'We vieren en herdenken samen. Van het bombardement tot Ketikoti van Kerst, Holi tot het Offerfeest. We maken elkaar bewust van de diepere betekenissen hiervan'.¹²⁷ Net als NIDA vindt de SP onderwijs en herdenken van groot belang. Maar ook ondersteunen zij 'de dialoog in de samenleving om bewust te kijken naar monumenten en straatnamen die personen uit de geschiedenis en hoe zij onze stad geëerd

---

¹²⁴ Gemeente Rotterdam, Notulen van de buitengewone raadsvergadering van 9 en 14 november 2017.

¹²⁵ PvdA (2018), *Rotterdam voor iedereen!*

¹²⁶ GroenLinks (2018), *Samen werken aan een eerlijk en groen Rotterdam.*

¹²⁷ NIDA (2018), *Maak één wereld van verschil. Eén wereld in één stad als één familie.*

worden ter discussie stellen. Er moet aandacht zijn voor de negatieve kant van hun geschiedenis'.¹²⁸

DENK heeft het koloniale en slavernijverleden ook opgenomen in hun verkiezingsprogramma. Zij hebben de motie van Wijntuin niet kunnen ondertekenen omdat zij in 2017 nog niet in de gemeenteraad zaten. In hun verkiezingsprogramma leggen zij veel nadruk op educatie over het koloniale en slavernijverleden van Nederland. Dit willen zij doen door zowel onderwijsinstellingen in de stad te benaderen om hier meer aandacht aan te besteden, als door een interdisciplinair instituut op te richten voor 'kennisuitwisseling over het slavernijverleden en de afro-Caribische geschiedenis'. Daarnaast willen zij net als de SP de focus leggen op en verandering brengen in straatnamen en pleinen die vernoemd zijn naar personen met een koloniale geschiedenis. Tot slot spreekt DENK zich fel uit tegen zwarte piet: 'Het ontdoen van 'Zwarte' Piet van de racistische karikatuur, zodat het Rotterdamse Sinterklaasfeest een feest is voor alle Rotterdamse kinderen.'¹²⁹

Medeondertekenaar D66 meldt in het verkiezingsprogramma niets over koloniale en slavernijverleden. Wel wil de partij extra aandacht voor de Rotterdamse geschiedenis, wat zal bijdragen aan een betere band met de stad en andere Rotterdammers. Onderdeel van deze Rotterdamse geschiedenis is het koloniale en slavernijverleden, zoals de motie ook aangeeft. Expliciet wordt dit echter niet benoemd door D66.¹³⁰ Ook de PvdD die de motie van Wijntuin heeft ondertekend heeft niks in het verkiezingsprogramma staan over het Nederlandse koloniale en slavernijverleden.¹³¹ Het CDA, Leefbaar Rotterdam, de PVV en CU/SGP hebben niks in de verkiezingsprogramma's staan over het Nederlandse/Rotterdamse koloniale en/of slavernijverleden.¹³² Ook de VVD vermeldt niks over deze geschiedenis en de doorwerking daarvan in de huidige maatschappij. Wel benoemen zij dat ze discriminatie hard aanpakken.¹³³

Conclusie

In de jaren tot de verkiezingen van 2018 lijkt er één drijvende kracht voor het agenderen van het Rotterdamse koloniale en slavernijverleden in de gemeenteraad: Peggy Wijntuin van de PvdA. Zij was initiatiefneemster van het slavernijmonument in Rotterdam en van de motie

---

¹²⁸ SP (2018), *Actieplan voor Rotterdam. Op basis van vertrouwen.*

¹²⁹ DENK (2018), *Denkend aan Rotterdam. Rotterdam is van ons allemaal.*

¹³⁰ D66 (2018), *Wereldstad in wording.*

¹³¹ PvdD (2018), *Plan B voor Rotterdam.*

¹³² CDA (2018), *Maak het verschil!*; Leefbaar Rotterdam (2018), *Voor onze veiligheid. Voor onze vrijheid. Voor onze stad*; PVV Rotterdam (2018), *Verkiezingsprogramma 2018-2022*; CU/SGP (2018), *Jij en ik. Samen méér Rotterdam.*

¹³³ VVD (2018), *Werken voor Rotterdam.*

‘Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt’. Deze motie heeft in de jaren daarna nog een belangrijke rol gespeeld in de gemeenteraad, maar daarover in het volgende hoofdstuk meer over. In de gemeenteraadsverkiezingen had het koloniale en slavernijverleden een plek in de verkiezingsprogramma’s van de PvdA, NIDA, GroenLinks, de SP en DENK. Alle partijen legden de nadruk op het herdenken en onderwijzen van het koloniale en slavernijverleden. De overige partijen hadden niks in hun verkiezingsprogramma’s staan.

Hoofdstuk 5. De aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2022

In dit hoofdstuk wordt de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 behandeld. Dit onderzoek is afgerond in december 2021 en er waren toen nog maar weinig verkiezingsprogramma's beschikbaar. Desalniettemin is er in de gemeenteraad genoeg gebeurd rondom het (Rotterdamse) koloniale en slavernijverleden. Een groot deel van deze gebeurtenissen wordt in dit hoofdstuk behandeld, waardoor er alsnog een beeld ontstaat van de huidige visies van de partijen.

De afwikkeling van de motie 'Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt'

Na het aannemen van de motie 'Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt' moest het onderzoek uitgevoerd worden. In oktober 2018 werd het Koninklijk Instituut van Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) benaderd om een voorstel te schrijven voor deze onderzoeken. Gevraagd werd om het onderzoek in twee boeken op te knippen: het koloniale verleden van Rotterdamse en het slavernijverleden van de stad.¹³⁴ Het KITLV kreeg de opdracht en de beoogde einddatum was 31 juli 2020 nadat vastgesteld was dat er nog veel onderzoek gedaan moest worden.¹³⁵ In juli 2020 werd er een update gegeven aan de gemeenteraad. In plaats van twee publicaties zouden het er drie worden. Met de derde publicatie werd inzicht gegeven in hoe het verleden vandaag de dag nog invloed heeft op en in Rotterdam. In oktober zouden de onderzoeken gepubliceerd worden.¹³⁶ Op 31 oktober werden de onderzoeken gepubliceerd en werden de drie boeken overhandigd aan burgemeester Aboutaleb en initiatiefneemster Peggy Wijntuin. Wethouder Wijbenga van Integratie beloofde naar aanleiding van het onderzoek om racisme en discriminatie aan te pakken in Rotterdam.¹³⁷ Hiermee was het eerste deel van de motie afgerond. Nu moesten de onderzoeksresultaten nog publiek toegankelijk gemaakt worden in samenwerking met het Stadsarchief Rotterdam en Rotterdamse musea.¹³⁸

---

¹³⁴ Gemeente Rotterdam, Tussenbericht motie "Rotterdams slavernij verleden geeft inzicht en verbindt" (3178242 – 18bb11214) 18 december 2018.

¹³⁵ Gemeente Rotterdam, Voortgangsbericht motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt (17bb9435), 22 januari 2018.

¹³⁶ Gemeente Rotterdam, Tussenbericht motie 'Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt' (2616926 – 20bb009792) 21 juli 2020.

¹³⁷ 'Rotterdam zat tot over zijn oren in de slavernij', 31-10-2020. <https://nos.nl/artikel/2354635-rotterdam-zat-tot-over-zijn-oren-in-de-slavernij> (geraadpleegd: 2021-09-01); G. Oostindie ed., *Het koloniale verleden van Rotterdam* (Amsterdam 2020); A. van Stipriaan, *Rotterdam in Slavernij* (Amsterdam 2020); F. Guadeloupe, P. van de Laar en L. van der Linden eds., *Rotterdam, een postkoloniale stad in beweging* (Amsterdam 2020).

¹³⁸ Gemeente Rotterdam, Motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt (17bb9435) 9 november 2017.

Aan de hand van de onderzoeken en de informatie die daaruit voortkwam, stelde het college van B&W een reactie op voor de gemeenteraad met de inzichten van het college over het onderzoek en toekomstige plannen over hoe de gemeente om wil gaan met het koloniale en slavernijverleden. Hierbij hadden zij drie uitgangspunten: het belang van dit deel van de geschiedenis wordt erkent, er wordt ingezet op dialoog en educatie en het college gaat moeilijke onderwerpen niet uit de weg. Zo wil het college straatnamen en standbeelden met een koloniale connotatie van meer informatie gaan voorzien. Maar ook ondersteunden zij musea in hun onderzoeken naar koloniale roofofstelen en zijn ze voorstander van het teruggeven van deze kunst. Het onderwerp excuses aanbieden voor dit verleden werd onvermijdelijk ook aangesneden in deze reactie. Hier is het college in deze brief een stuk terughoudender in. Ze wil ‘nadenken over de betekenis de voorwaarden en gevolgen daarbij’. Om tot een antwoord op deze vraag te komen, wil het college onder meer luisteren naar betrokkenen en zich laten adviseren door wetenschappers en rechtsgeleerden.¹³⁹ Op 15 juni werd een voortgangsbrief naar de gemeenteraad gestuurd.¹⁴⁰ Over de updates die hier werden gegeven wordt later in dit hoofdstuk ingegaan aan de hand van de aparte moties en stadsgesprekken.

Na de publicatie van de onderzoeksresultaten is de gemeente het gesprek aangegaan met ongeveer 200 Rotterdammers over deze resultaten. Hierbij ging het zowel om de betekenis van de onderzoeken voor het heden en de toekomst. De resultaten van dit onderzoek zijn gepubliceerd in oktober 2021. De Rotterdammers die gesproken werden, gaven vaak een genuanceerd en constructief beeld over het onderwerp. Vrijwel alle Afro-Rotterdammers die gesproken werden stelden gaven aan dat er behoefte is aan erkenning, educatie, excuses en racismebestrijding. De Aziatische Rotterdammers waren minder uitgesproken hierover, maar ook zij stelden daar behoefte aan te hebben. Er waren echter ook Rotterdammers die geen gesprek wilden voeren met de gemeente om uiteenlopende redenen, waaronder eerdere slechte ervaring met de overheid en het niet eens zijn met de manier waarop de stadsgesprekken waren georganiseerd. Met een stadsprogramma wil de gemeente het koloniale verleden in de toekomst ook gebruiken als verbindende factor, onder meer door kennisbevordering in het onderwijs, kunst en cultuurprogramma's.¹⁴¹

---

¹³⁹ Gemeente Rotterdam, Collegereactie onderzoek slavernijverleden (21bb25) 21 januari 2021.

¹⁴⁰ Gemeente Rotterdam, Collegenbrief over Voortgangsbrief koloniaal en slavernijverleden (21bb7389) 15 juni 2021.

¹⁴¹ Gemeente Rotterdam, Uitkomsten stadsgesprekken over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam. (21bb012546) 12-10-2021.

Vanuit de Afro- en Aziatische Rotterdammers is er behoefte aan excuses, wat bevestigd werd door de stadsgesprekken. Dit leidde tot discussie binnen de gemeente(raad). De gemeente stelde dat een excuus altijd namens een institutie zal zijn, niet namens individuele Rotterdammers. Daarnaast is het college van B&W voorzichtig met het kijken naar het verleden met de blik van nu. De morele standaarden waren anders in het verleden volgens de schrijvers van de brief.¹⁴² De partijen hebben hier zelf natuurlijk ook een mening over. In de commissievergadering op 27 oktober ging het voornamelijk over de kwestie van excuses. Zowel Leefbaar Rotterdam als de VVD waren geen voorstanders van het maken van excuses, hetzij om verschillende redenen. Leefbaar Rotterdam is van mening dat de politiek te ver van de Rotterdammers af staat om dit te besluiten. Volgens de partij kunnen Rotterdammers prima samenleven en zullen excuses de verschillen alleen maar vergroten. De desbetreffende Rotterdammers worden volgens de fractie in de slachtofferrol geduwd met de excuses, terwijl de partij juist wil dat de overheid ze vooruit helpt. De VVD heeft een ideologisch bezwaar tegenover het maken van excuses. De beginselen van de VVD draaien om het individu. Volgens de partij bestaat er geen gedeelde verantwoordelijkheid: een individu is verantwoordelijk voor zijn of haar acties. Hierdoor kan een stadsbestuur als collectief geen excuses aanbieden voor iets wat andere individuen hebben gedaan. Wel zijn beide partijen voorstander van racismebestrijding. D66, de PvdA, GroenLinks, NIDA en DENK willen excuses van het stadsbestuur voor haar rol in het koloniale en slavernijverleden. Ook het CDA spreekt zich hier uit voor excuses maar geeft hierbij een ‘keiharde’ voorwaarde: de excuses vormen geen eindpunt, maar juist een startpunt om over dit verleden te blijven praten en mee bezig te blijven. De andere partijen zijn het hier mee eens.¹⁴³

Aandacht voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden in de gemeenteraad

Na het Black Lives Matter-protest in Rotterdam in juni 2020 was de gemeente van mening dat zij meer moest doen voor racismebestrijding. Hierop werd het al bestaande programma ‘Relax. Dit is Rotterdam’ uitgebreid met ‘Rotterdam tegen Racisme’.¹⁴⁴ Voor dit plan dat de gemeente

---

¹⁴² Gemeente Rotterdam, Uitkomsten stadsgesprekken over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam. (21bb012546) 12-10-2021.

¹⁴³ Gemeenteraad Rotterdam, Vergadering Commissie Werkgelegenheid, Inkomen, Integratie, Schuldenaanpak en Armoedebestrijding (2018-2022) 27-10-2021.
<https://rotterdam.raadsinformatie.nl/vergadering/759970/Commissie%20Werkgelegenheid%2C%20Inkomen%2C%20Integratie%2C%20Schuldenaanpak%20en%20Armoedebestrijding%20%282018-2022%29%2027-10-2021>

¹⁴⁴ Gemeente Rotterdam, Koersdocument Stadsprogramma. Koloniaal & Slavernijverleden Rotterdam 2022. Oktober 2021.

opstelde werd veel gesproken met Rotterdammers. Zowel Rotterdammers die gediscrimineerd werden als Rotterdammers die dit niet werden. Hier kwamen drie belangrijke inzichten uit voort voor de gemeente: erkenning, eigenaarschap en educatie. Hierop formuleerde de gemeente een aantal actiepunten om racisme te bestrijden. Hierbij keek ze zowel naar zichzelf als werkgever en de stad Rotterdam als samenleving. Onderdeel van het bestrijden van racisme is het onderwijzen van de bevolking over het koloniale, slavernij- en migratieverleden aan de hand van de onderzoeken die zijn uitgevoerd na de motie Wijntuin. Ook wil de gemeente meer aandacht besteden aan de geschiedenis achter straatnamen en standbeelden. Als laatste wil het de nazaten van tot slaafgemaakten mee laten denken over een duurzaam vervolg over het omgaan met het Rotterdamse koloniale en slavernijverleden.¹⁴⁵

Eind oktober 2020 werden er schriftelijke vragen door Denk gesteld over ‘Geen slavenhandelaar als voorbeeld succesvolle ondernemer’. In maart 2021 werd hier antwoord op gegeven door het college. De schriftelijke vragen draaiden om de penning die elk jaar werd uitgegeven aan succesvolle Rotterdamse ondernemers: de Johan van der Veekenpenning. Uit de onderzoeken naar aanleiding van de motie Wijntuin kwam boven water dat Johan van der Veeken een deel van zijn fortuin heeft verdiend aan de slavenhandel. De twee raadsleden van Denk wilden weten hoe het college stond tegenover het feit dat een penning vernoemd naar een slavenhandelaar werd uitgereikt aan succesvolle ondernemers. Het college antwoordde hierop dat zij bezig is met het herijken van het gehele decoratiestelsel, waaronder ook deze penning. Dit was al aangegeven in de ‘Collegereactie onderzoek slavernijverleden’ van januari 2021.¹⁴⁶ In de commissievergadering Werkgelegenheid, Inkomen, Integratie, Schuldenaanpak en Armoedebestrijding van oktober 2021 werd door de wethouder bevestigd dat de penning niet meer uitgereikt zal worden vanwege de link van Van der Veeken met het slavernijverleden.¹⁴⁷

Op 10 november 2020 werd de motie ‘Maak de geschiedenis zichtbaar’ ingediend door D66, PvdA, CU-SGP, Denk, GroenLinks, NIDA en de SP. De motie verzoekt het college om de geschiedenis van vernoemde personen in de publieke ruimte, als straatnamen en standbeelden, beter en duidelijk toe te lichten. Hierbij werd ook gerefereerd naar de boeken die zijn gepubliceerd als gevolg van de motie van Wijntuin, aangezien er met deze boeken nu

---

¹⁴⁵ Gemeente Rotterdam, Rotterdam tegen Racisme 2020-2022. Intensiveringsplan ‘Relax. Dit is Rotterdam’ en Black Lives Matter. November 2020.

¹⁴⁶ Gemeente Rotterdam, Beantwoording van de schriftelijke vragen van de raadsleden N.D.Z.R. Mohamed-Hoessein (DENK) en S.R.T. van Baarle (DENK) over ‘Geen slavenhandelaar als voorbeeld succesvolle ondernemer’ (21bb003885) 30 maart 2021.

¹⁴⁷ Gemeenteraad Rotterdam, Vergadering Commissie Werkgelegenheid, Inkomen, Integratie, Schuldenaanpak en Armoedebestrijding (2018-2022) 27-10-2021.

genoeg informatie bekend is over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam om deze dialoog aan te gaan. Bij de stemming stemden Leefbaar Rotterdam, de VVD, de PVV en het CDA tegen. Desalniettemin werd de motie aangenomen.¹⁴⁸ Bijna een jaar later werd het besluit van het college van B&W bekend gemaakt. Het college besloot om bij alle straatnamen en beelden een nadere toelichting te voorzien in de vorm van een QR-code. Er is gekozen om dit in alle gevallen te doen, onder meer zodat er geen onderscheid tussen ‘goed’ en ‘fout’ gemaakt wordt. Deze QR-code kan vervolgens gescand worden en dan kan de informatie gelezen worden. De voordelen volgens het college is dat de informatie makkelijk aangepast kan worden en er kan meer informatie verteld worden, ook aan de hand van afbeeldingen en videos. In januari 2022 zal hier een begin mee gemaakt worden.¹⁴⁹

Naar aanleiding van de ‘Collegereactie onderzoek slavernijverleden’ op 21 januari 2021 werd op 28 januari hierover in debat gegaan in de gemeenteraad. Hierbij zijn dertien moties ingediend die te maken hebben met het slavernijverleden van Rotterdam. Alle dertien moties zijn verworpen, maar het is wel interessant wat de partijen er van vonden. Over het algemeen zijn er twee soorten moties ingediend: moties die het college aansporen om meer actie te ondernemen met betrekking tot het koloniale en slavernijverleden en moties die het nonsens vinden. DENK diende zeven moties in, Leefbaar Rotterdam vijf en de PVV één. Vier van de moties van DENK gingen over het aanbieden van excuses, dan wel door Rotterdam danwel door de Nederlandse staat. In alle gevallen stemden naast DENK ook NIDA, de SP, de PvdD en 50Plus voor de moties.¹⁵⁰ Dit is niet het enige moment dat DENK moties in heeft gediend over het aanbieden van excuses voor het slavernijverleden. DENK wilde ook een nieuw onderzoek naar de betalingen aan ‘de menseneigenaren’ na de afschaffing van de slavernij, een lobby starten om financiële en bureaucratische drempels te verlagen om achternamen te veranderen die uit het slavernijverleden voortkomen en als laatste wilde de partij culturele uitwisselingsprogramma’s opzetten met Indonesië, Suriname en de Caribische eilanden. Naast Denk stemden ook NIDA, de SP en de PvdD voor elk van deze drie moties. De PvdA stemde ook voor de tweede motie en 50PLUS zowel voor de tweede als de derde motie.¹⁵¹ De PVV

---

¹⁴⁸ Gemeente Rotterdam, Motie ‘Maak de geschiedenis zichtbaar’ (20bb16904) 10 november 2020.

¹⁴⁹ Gemeente Rotterdam, Afdoeningsvoorstel motie Arsieni e.a. over ‘Maak geschiedenis zichtbaar’ (21bb13824) 9 november 2021.

¹⁵⁰ Gemeente Rotterdam, Motie: Lobby Rotterdam Excuses Slavernijverleden (21bb1407) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: G3 Lobby Excuses Slavernijverleden (21bb1411) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: Raad spreekt uit Excuses Slavernijverleden (21bb1413) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: Excuses Slavernijverleden (21bb1422) 28 januari 2021.

¹⁵¹ Gemeente Rotterdam, Motie: Betaalt Rotterdam nog steeds aan slaveneigenaren? (21bb1429) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: Betalen voor je slavennaam (21bb1431) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam,

stond lijnrecht tegenover Denk in deze vergadering. Zij dienden een motie in, ‘Geen excuses voor niet-bestaand slavernijverleden Rotterdam’, waarin zij stelden dat de betrokkenheid van Rotterdam altijd indirect is geweest. Zo zijn er geen schepen met tot slaafgemaakte mensen in Rotterdam geweest. Hierdoor zijn excuses niet nodig. Alleen de PVV stemde voor deze motie.¹⁵² Als laatste diende ook Leefbaar Rotterdam een vijftal moties in, waarbij ook zij tegen excuses waren. De PVV en Leefbaar zelf stemden voor deze motie. Ook wilde de partij meer meningen horen over het aanbieden van excuses, niet alleen van de voorstanders. Opnieuw stemden de PVV en Leefbaar Rotterdam voor de motie, maar ook de VVD wilde andere meningen horen. Daarnaast dienden ze een motie in waarbij ze op voorhand weigeren om herstelbetalingen te betalen.¹⁵³

Op 10 december 2021, de Internationale Dag van de Rechten van de Mens, heeft burgemeester Aboutaleb namens het college van B&W excuses aangeboden voor ‘de deelname van de Rotterdamse vroedschappen aan het systeem van kolonialisme en slavernij’. De aanleidingen voor het aanbieden van de excuses waren de onderzoeken als gevolg van de motie Wijntuin en verhalen van Rotterdammers over het koloniale en slavernijverleden en de betekenis daarvan. Het college stelde als institutie verantwoordelijkheid te nemen (eerdere stadsbesturen maakten deze geschiedenis mogelijk) en geen beschuldigende vingers te wijzen naar individuen. Volgens het college kunnen huidige morele standaarden niet zonder meer toegepast worden op het verleden en daarmee konden ook individuen en ondernemers van nu niet persoonlijk verantwoordelijk gesteld worden. De dag waarop de excuses zijn aangeboden heeft ook een symbolische betekenis, omdat het college een connectie ziet tussen het koloniale en slavernijverleden en de mensenrechten in de huidige tijd. Met deze excuses hoopt het college bij te dragen aan ‘heling, een sterkere stad en toekomst die ons verbindt.’¹⁵⁴ Op 16 december werd er in de gemeenteraad over gesproken, waarbij voornamelijk Leefbaar Rotterdam en de

---

Motie: Culturele uitwisselingsprogramma’s met Indonesië, Suriname en Caribische eilanden (21bb1432) 28 januari 2021.

¹⁵² Gemeente Rotterdam, Motie: Geen excuses voor niet-bestaand slavernijverleden Rotterdam (21bb1423) 28 januari 2021.

¹⁵³ Gemeente Rotterdam, Motie: Excuses voor het slavernijverleden is onbespreekbaar (21bb1424) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: Wees transparant over het betrekken van voor- en tegenstanders van excuses (21bb1425) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: Herstelbetalingen? Ik betaal voor niemand (21bb1426) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: Hoor ook relativerende, realistische en kritische meningen over het slavernijverleden (21bb1427) 28 januari 2021; Gemeente Rotterdam, Motie: College schrikt wakker in de geschiedenisles, maar slaapt nog bij maatschappijleer (21bb1428) 28 januari 2021.

¹⁵⁴ Gemeente Rotterdam, Statement college koloniaal en slavernijverleden (21bb15144) 07-12-2021.

PVV zich negatief uitlieten over de excuses. Ook de VVD stond er ideologisch niet achter, maar accepteerde dat een meerderheid van de gemeenteraad hier achter stond.¹⁵⁵

In 2022 organiseert het college een zogenaamd ‘Stadsprogramma’ over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam, onder andere naar aanleiding van de stadsgesprekken die tussen januari en oktober 2021 zijn gevoerd. Dit Stadsprogramma heeft zeven bouwstenen: website en gratis publieksversie van de onderzoeksresultaten, educatie, maatschappelijke en culturele initiatieven, ondersteuning van een platform gericht op collectieve kracht, bewustwording en kennisdeling, toelichting bij hoofdrolspelers in de koloniale geschiedenis, inzet op racismebestrijding, acceptatie van diversiteit en inclusie en als laatste nog overige acties. Zo wil de gemeente een ‘menukaart’ ontwikkelen voor scholen om les te geven over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam. Maar ook moeten de toelichtingen bij straatnamen en beelden verbeterd worden en wordt racisme aangepakt.¹⁵⁶

Conclusie

Tussen de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 en 2022 werd een groot deel van de motie van Peggy Wijntuin afgewikkeld. In oktober 2020 werden de drie onderzoeken gepubliceerd en blijken te zorgen voor een stroomversnelling van aandacht voor het Rotterdamse koloniale en slavernijverleden. De gemeente negeerde de onderzoeksresultaten niet en ging het gesprek aan met verschillende Rotterdammers over dit onderzoek en het verleden. Verschillende partijen in de gemeenteraad zagen ook het belang van het onderzoek in en er werden verschillende moties ingediend. Voornamelijk de linkse en midden partijen hielden zich hiermee bezig. In een commissievergadering in oktober 2021 werd er gediscussieerd over het koloniale en slavernijverleden, waarbij van de aanwezige partijen alleen de VVD en Leefbaar Rotterdam zich uitspraken tegen excuses. Opvallend is dat het CDA excuses voor het koloniale en slavernijverleden wilde aanbieden, terwijl zij in de landelijke verkiezingen zichzelf op de vlakte houden. Uiteindelijk zijn er op 10 december 2021 excuses aangeboden door burgemeester Aboutaleb voor de Rotterdamse betrokkenheid bij het koloniale en slavernijverleden. Deze excuses zijn niet het eindpunt voor de gemeente. Dit was ook een harde eis van veel politieke partijen. In 2022 wordt het Stadsprogramma Koloniaal en Slavernijverleden georganiseerd, waarbij er onder meer wordt ingezet op educatie en bewustwording van dit verleden.

---

¹⁵⁵ Gemeente Rotterdam, Vergadering Gemeenteraad 16-12-2021
<https://rotterdam.raadsinformatie.nl/vergadering/789359/Gemeenteraad%2016-12-2021>.

¹⁵⁶ Gemeente Rotterdam, Koersdocument Stadsprogramma. Koloniaal & Slavernijverleden Rotterdam 2022. Oktober 2021

Conclusie

Aan het begin van de 21ste eeuw kwam het Nederlandse koloniale en slavernijverleden voor het eerst op de publieke en politieke agenda. Vanuit de Surinaamse gemeenschap kwam de roep om een nationaal slavernijmonument om deze geschiedenis te kunnen herdenken. De politiek, voornamelijk in de vorm van D66 en de PvdA, pakte dit op en zorgde ervoor dat het monument in 2002 onthuld kon worden in Amsterdam. Een jaar eerder werd er door minister Van Boxtel van D66 voor het eerst spijt betuigd voor het Nederlandse slavernijverleden. Dit zou genoeg aanleiding moeten zijn om het koloniale en slavernijverleden op de kaart te zetten, ook in de verkiezingen van 2002. Dit bleek echter niet het geval. Dit lijkt verklaard te kunnen worden doordat de politiek van mening was dat zij alles hadden gedaan wat ze konden en dan het nu afgerond was. Zij wilden zich meer richten op de toekomst in plaats van het verleden. Dit komt ook terug in de verkiezingen van 2012. In de verkiezingsprogramma's staat niks over het koloniale en slavernijverleden. Wel willen de meeste partijen racisme bestrijden. Opnieuw is er een focus op de toekomst in plaats van op het verleden. In de samenleving is er meer aandacht voor de negatieve kant van het koloniale verleden van Nederland, voornamelijk in de vorm van de discussie rondom het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en de zwartepietendiscussie.

De gemeenteraadsverkiezingen van 2018 en de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 laten voor het eerst een ander beeld zien. In Rotterdam werd in 2017 een motie aangenomen om het Rotterdamse koloniale en slavernijverleden te onderzoeken. Deze motie maakte veel los en lijkt ook te hebben geresulteerd in aandacht in de verkiezingsprogramma's voor (gevolgen van) het koloniale en slavernijverleden. Op landelijk niveau is er in 2021 in vier van de zes onderzochte partijen in hun verkiezingsprogramma's aandacht voor het koloniale en slavernijverleden van Nederland. Ook op de politieke agenda kwam dit verleden steeds meer terug, voornamelijk de kwestie van het aanbieden van excuses. De jaren daarvoor was er in de samenleving ook steeds meer aandacht voor de schaduwkanten van het koloniale verleden en de negatieve gevolgen daarvan die vandaag de dag nog steeds spelen. Zo werd bijvoorbeeld het taalgebruik een discussiepunt en wordt er nu voornamelijk over 'tot slaafgemaakten' gesproken in plaats van 'slaven'. Een kantelpunt voor de landelijke politiek lijken de Black Lives Matter-demonstraties geweest in de zomer van 2020. Ook in de gemeenteraad was er in deze periode (2018-2022) veel aandacht voor het koloniale en slavernijverleden. Deze aandacht kreeg een extra impuls na het publiceren van de onderzoeksresultaten van de motie van Wijntuin over het Rotterdamse koloniale en slavernijverleden.

Kijkend naar de individuele partijen ontstaat er een verschillend beeld van hoe de partijen met dit koloniale en slavernijverleden willen omgaan. Het zijn voornamelijk de linkse partijen die zich uitspreken voor meer erkenning voor dit verleden en de gevolgen hiervan. Zo waren het Kamerleden van de PvdA en D66 die de drijvende krachten in de politiek waren achter het slavernijmonument. Daarnaast betoog minister Roger van Boxtel (D66) voor het eerst spijt voor het Nederlandse slavernijverleden. In de Tweede Kamer werd het koloniale verleden vanaf 2016 op de politieke agenda gezet door de voorganger van Denk (fractie Groep-Kuzu/Öztürk), waarbij het in eerste instantie voornamelijk draaide om het maken van excuses voor dit verleden. Van de onderzochte partijen is de PvdA de eerste die zich hier ook over uitspreekt, waarbij zij excuses willen aanbieden. In 2020 wil ook D66 excuses. Bij1 maakt zich vanaf de oprichting hard voor het maken van excuses. De discussie rondom het aanbieden van excuses lijkt het beginpunt te zijn geweest voor de politieke aandacht bij deze partijen. Tegenover deze linkse partijen staan de VVD en het CDA die zich niet uitdrukkelijk uitspreken op landelijk niveau over het koloniale verleden. Wat daarentegen opvallend is, is dat het CDA in de Rotterdamse gemeenteraad heeft aangegeven achter het maken van excuses staat. Aan de compleet andere tijd staan de PVV en LPF, die zich fel uitspreken tegen het maken van excuses voor het Nederlandse koloniale en slavernijverleden. Daarnaast wuiven zij discussies over dit verleden vaak weg.

De Rotterdamse gemeenteraad geeft dezelfde verdeling weer. Het zijn opnieuw voornamelijk de linkse partijen die zich hard maken voor het bespreken van het koloniale en slavernijverleden en de gevolgen daarvan in de huidige maatschappij. Hierbij was de PvdA een drijvende kracht door het indienen van de motie 'Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt'. Vervolgens gaf ook Denk veel aandacht aan dit verleden. Helaas waren de verkiezingsprogramma's voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 niet beschikbaar op het moment dat dit onderzoek werd afgerond. Maar ook op gemeenteniveau waren het voornamelijk de linkse partijen die zich uitspraken en bezighielden met dit verleden. Zo spraken in een commissievergadering alleen de VVD en Leefbaar Rotterdam zich negatief uit over het maken van excuses, terwijl alle andere aanwezige partijen wel excuses wilden aanbieden.

Kortom, het Nederlandse koloniale en slavernijverleden staat pas sinds een paar jaar serieus op de politieke agenda. Vanaf de zomer van 2020, waarin de Black Lives Matter-demonstraties plaatsvonden, lijkt het in een stroomversnelling geraakt te zijn. Hierbij waren het voornamelijk de linkse partijen, zoals de PvdA, D66, Bij1 en Denk, die zich uitspraken over dit verleden en vooruitgang wilden. Daartegenover kwamen partijen zoals de PVV en Leefbaar Rotterdam te staan. Deze partijen wilden geen aandacht aan dit verleden besteden. Daarnaast

was er nog meer neutrale positie in deze discussies, waarbij partijen zoals de VVD en het CDA zich weinig uitlieten over dit verleden.

Dit onderzoek heeft antwoord gegeven op de vraag hoe de visies van de politieke partijen op het Nederlandse koloniale en slavernijverleden zijn veranderd in de afgelopen twintig jaar. Hierbij is er voornamelijk gebruik gemaakt van standpunten in verkiezingsprogramma's en politieke debatten.

Het zou interessant zijn om de ideologische beweegredenen achter deze standpunten te onderzoeken, aangezien deze vaak niet naar voren kwamen. Hierdoor zou er een completer beeld van de standpunten van de politieke partijen ontstaan. Daarnaast zou het ook interessant om verder terug te gaan in de tijd en te kijken hoe de verschillende politieke partijen omgingen met de dekolonisatie(oorlog) van de Nederlandse koloniën. Op dat moment werden de politieke partijen er direct mee geconfronteerd, waardoor het hoe dan ook op de politieke agenda kwam. Door deze periodes te combineren ontstaat er een volledig beeld van hoe de Nederlandse politiek omgaat met haar koloniale en slavernijverleden.

Bijlage 1. Samenvatting standpunten politieke partijen over het Nederlandse koloniale en slavernijverleden

	2002 (TK)	2012 (TK)	2018 (GR)	2021 (TK)	2022 (GR)
CDA	Geen standpunt	Geen standpunt over het koloniale en slavernijverleden, maar er is wel aandacht voor het bestrijden van racisme.	Geen standpunt	Nederland is door een gezamenlijke geschiedenis verbonden met het Caribisch gebied en er wordt streng opgetreden tegen racisme.	
D66	Geen standpunt	Het verleden is van groot belang, net zoals het bestrijden van racisme	Geen expliciet standpunt. Er moet extra aandacht voor de Rotterdamse geschiedenis komen.	De Nederlandse staat moet excuses aanbieden en van 1 juli een vrije dag maken. Institutioneel racisme wordt aangepakt.	
PvdA	Geen standpunt	Er moet meer aandacht komen voor minderheden en er moet harder opgetreden	Het slavernijverleden moet een volwaardige plek in het collectieve geheugen krijgen.	De Nederlandse staat moet excuses aanbieden en van 1 juli een vrije dag maken. Er moet een slavernijmuseum en	

		worden tegen discriminatie.		(institutioneel) racisme wordt aangepakt.	
VVD	Geen standpunt	De overheid is verantwoordelijk voor kennisoverdracht uit het verleden en het optreden tegen discriminatie.	Geen standpunt	Er wordt ongemak gevoeld bij de term institutioneel racisme.	
LPF	Het slavernijverleden behoort in het verleden en werd met medewerking van Afrikanen verricht. Wij hoeven ons daar (nu) niet schuldig over te voelen.	-	-	-	-
PVV	-	Er moet veel vaderlandse geschiedenis in het curriculum en positieve discriminatie is niet aan de orde.	Geen standpunt	Nederlandse geschiedenis moet niet uitgewist worden en racisme bestaat niet. Men bespreekt niet dat er in de islamitische	

				wereld nog steeds slavernij is, dus waarom schaamte in Nederland?	
BIJ1	-	-	-	Racisme komt voort uit het koloniale verleden en moet aangepakt worden. De Nederlandse staat moet excuses aanbieden voor het koloniale en slavernijverleden en Ketu Koti wordt een vrije dag. Er moet veel educatie zijn over dit verleden.	?
NIDA	-	-	Meer aandacht voor educatie en herdenken van het slavernijverleden.	-	
SP	-	-	Educatie en herdenking zijn van groot belang,	-	

			maar ook de discussie over het eren van personen met een koloniale geschiedenis.		
GroenLinks	-	-	Er moet meer educatie komen over het koloniale en slavernijverleden.	-	
DENK	-	-	Educatie is van enorm belang. Straatnamen en pleinen met een koloniale connotatie moeten veranderd worden. Zwarte piet moet verdwijnen.	-	
PvdD	-	-	Geen standpunt	-	
Leefbaar Rotterdam	-	-	Geen standpunt		
CU/SGP	-	-	Geen standpunt		

Bibliografie

Primaire bronnen

Nieuwartikelen

Geschiedenisles slavernij moet langer dan vijf regels, 03-09-2001

<https://www.trouw.nl/nieuws/geschiedenisles-slavernij-moet-langer-dan-vijf-regels~b496f267/> (geraadpleegd: 2021-09-02).

Fortuyn: grens dicht voor islamiet, 09-02-2002.

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/fortuyn-grens-dicht-voor-islamiet~b1867f23/> (geraadpleegd: 2021-09-17).

Rotterdam krijgt slavernijmonument, 23-11-2009.

<https://www.rijnmond.nl/nieuws/20950/Rotterdam-krijgt-slavernijmonument>
(geraadpleegd: 2021-11-17).

Hoorn wil kritischer tekst beeld JP Coen, 05-07-2011

<https://nos.nl/artikel/253649-hoorn-wil-kritischer-tekst-beeld-jp-coen> (geraadpleegd: 2021-09-30).

Nieuwe tekst op sokkel JP Coen, 14-03-2012

<https://nos.nl/artikel/351256-nieuwe-tekst-op-sokkel-jp-coen> (geraadpleegd: 2021-09-30).

‘Standbeeld JP Coen mag blijven’, 02-07-2012

<https://nos.nl/artikel/390616-standbeeld-jp-coen-mag-blijven> (geraadpleegd: 2021-09-30).

Rotterdam heeft eigen slavernijmonument, 17-06-2013.

<https://historiek.net/rotterdam-heeft-eigen-slavernijmonument/22905/> (geraadpleegd: 2021-11-17).

Asscher: diepe spijt over slavernij, 01-07-2013

<https://nos.nl/artikel/524553-asscher-diepe-spijt-over-slavernij> (geraadpleegd: 2021-09-02).

PVV wil Zwarte Piet beschermen, 15-09-2014.

<https://nos.nl/artikel/698421-pvv-wil-zwarte-piet-beschermen> (geraadpleegd: 2021-10-06).

Groenendijk, P., ‘Balkenende gelooft nog steeds in de VOC-mentaliteit’, *Algemeen Dagblad*

30-10-2016. <https://www.ad.nl/rotterdam/balkenende-gelooft-nog-steeds-in-voc-mentaliteit~a76d00a3/> (geraadpleegd 2021-09-30).

Peggy Wijntuin breekt lans voor burgemeester Aboutaleb, 29-06-2017.

<https://rotterdam.pvda.nl/nieuws/peggy-wijntuin-breekt-lans-burgemeester-aboutaleb/>
(geraadpleegd: 2021-11-17).

Winterman, P., ‘Kolonisten’ van Catan? Dat mag niet meer!', *Algemeen Dagblad* 04-04-

2018. <https://www.ad.nl/binnenland/kolonisten-van-catan-dat-mag-niet-meer~a89e397d4/> (geraadpleegd 2021-10-20).

Update #1 over het initiatief tot naamsverandering, 03-05-2018.

https://www.fkawdw.nl/nl/our_program/events/update_1_on_the_name_change_initiative (geraadpleegd 2021-11-11).

Tropenmuseum komt met handleiding taalgebruik: ‘Geen slaven, maar tot slaaf gemaakte mensen’, 28-06-2018.

<https://www.at5.nl/artikelen/183708/tropenmuseum-komt-met-handleiding-taalgebruik-geen-slaven-maar-tot-slaaf-gemaakte-mensen> (geraadpleegd: 2021-10-20).

Aboutaleb: kabinet moet excuses aanbieden voor slavernijverleden, 30-06-2018.

<https://nos.nl/artikel/2239224-aboutaleb-kabinet-moet-excuses-aanbieden-voor-slavernijverleden> (geraadpleegd: 2021-09-02).

Amsterdam Museum neemt afscheid van ‘Gouden Eeuw’, 12-09-2019.

<https://nos.nl/artikel/2301454-amsterdam-museum-neemt-afschied-van-gouden-eeuw>
(geraadpleegd: 2021-10-20).

Kritiek op ban Gouden Eeuw, Rijksmuseum handhaaft de term, 13-09-2019.

<https://nos.nl/artikel/2301505-kritiek-op-ban-gouden-eeuw-rijksmuseum-handhaaft-de-term> (geraadpleegd: 2021-10-20).

Wel of geen Gouden Eeuw: ‘Laten we op zoek gaan naar een nieuwe term’, 13-09-2019.

<https://nos.nl/artikel/2301599-wel-of-geen-gouden-eeuw-laten-we-op-zoek-gaan-naar-een-nieuwe-term> (geraadpleegd: 2021-10-20).

Opnieuw ophef in VS om doden zwarte man door witte politieagent, 26-05-2020.

<https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2335203-opnieuw-ophef-in-vs-om-doden-zwarte-man-door-witte-politieagent> (geraadpleegd: 2021-10-20).

Een diepgeworteld probleem: buitensporig politiegeweld tegen zwarte Amerikanen, 29-05-2020.

<https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2335500-een-diepgeworteld-probleem-buitensporig-politiegeweld-tegen-zwarte-amerikanen> (geraadpleegd: 2021-10-20).

Volle Dam bij racismeprotest, geen anderhalvemeterboetes uitgedeeld, 01-06-2020.

- <https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2335843-volle-dam-bij-racismeprotest-geen-anderhalvemeterboetes-uitgedeeld> (geraadpleegd: 2021-10-20).
- Rutte: ik ben anders gaan denken over Zwarte Piet, 05-06-2020.
<https://nos.nl/artikel/2336254-rutte-ik-ben-anders-gaan-denken-over-zwarte-piet>
(geraadpleegd: 2021-10-20).
- Meer en breder publiek bij reeks anti-racismedemonstraties Nederland, 06-06-2020.
<https://nos.nl/collectie/13842/artikel/2336372-meer-en-breder-publiek-bij-reeks-anti-racismedemonstraties-nederland> (geraadpleegd: 2021-10-20).
- Bol.com weert boeken en spullen waar Zwarte Piet op staat, 19-08-2020.
<https://nos.nl/artikel/2344644-bol-com-weert-boeken-en-spullen-waar-zwarte-piet-op-staat> (geraadpleegd: 2021-10-20).
- Google doet reclame met Zwarte Piet én Roetveegpiet in de ban, 28-10-2020.
<https://nos.nl/artikel/2354178-google-doet-reclame-met-zwarte-piet-en-roetveegpiet-in-de-ban> (geraadpleegd: 2021-10-20).
- ‘Rotterdam zat tot over zijn oren in de slavernij’, 31-10-2020.
<https://nos.nl/artikel/2354635-rotterdam-zat-tot-over-zijn-oren-in-de-slavernij>
(geraadpleegd: 2021-09-01).
- Bibliotheken halen Zwarte Piet-boeken weg: ‘meebewegen met maatschappij’, 12-11-2020.
<https://nos.nl/artikel/2356283-bibliotheken-halen-zwarte-piet-boeken-weg-meebewegen-met-maatschappij> (geraadpleegd: 2021-10-20).
- Kick Out Zwarte Piet blaast demonstratie in Eindhoven af, 22-11-2020.
<https://nos.nl/artikel/2357577-kick-out-zwarte-piet-blaast-demonstratie-in-eindhoven-af> (geraadpleegd 2021-10-20).
- Draagvlak voor zwarte piet neemt verder af, 02-12-2020.
<https://nos.nl/artikel/2358949-draagvlak-voor-zwarte-piet-neemt-verder-af>
(geraadpleegd: 2021-10-20).
- Veroordeling ‘blokkeerfriezen’ definitief, 15-12-2020.
<https://nos.nl/artikel/2360773-veroordelingen-blokkeerfriezen-definitief>
(geraadpleegd: 2021-10-20).
- Peggy Wijnthuis verbindt Rotterdams’ heden en verleden met Slavernijmonument Rotterdam, 2021.
<https://omdrotterdam.nl/mens-monument/peggy/> (geraadpleegd 2021-11-17).
- Rotterdam overweegt aanbieden excuses voor slavernijverleden, 14-01-2021.

<https://nos.nl/artikel/2364305-rotterdam-overweegt-aanbieden-excuses-voor-slavernijverleden> (geraadpleegd: 2021-11-04).

Dit zijn de vijf belangrijkste onderwerpen van de verkiezingen, 28-02-2021.

<https://www.trouw.nl/nieuws/dit-zijn-de-vijf-belangrijkste-onderwerpen-van-de-verkiezingen-lees-het-themanummer-op-uw-tablet~bd32175b/> (geraadpleegd: 2021-10-14).

De nieuwe politieke kaart van Nederland: ‘Kloof tussen centrum en periferie groeit’, 18-03-2021.

<https://nos.nl/collectie/13860/artikel/2373193-de-nieuwe-politieke-kaart-van-nederland-kloof-tussen-centrum-en-periferie-groeit> (geraadpleegd: 2021-10-14).

Den Haag wil onderzoek naar eigen slavernijverleden, 28-06-2021

<https://nos.nl/artikel/2386991-den-haag-wil-onderzoek-naar-eigen-slavernijverleden> (geraadpleegd: 2021-09-01).

Utrecht presenteert resultaten slavernijonderzoek, 30-06-2021

<https://www.utrecht.nl/nieuws/nieuwsbericht-gemeente-utrecht/utrecht-presenteert-resultaten-slavernijonderzoek/> (geraadpleegd: 2021-09-08).

Burgemeester Halsema biedt excuses aan voor slavernijverleden Amsterdam, 01-07-2021.

<https://nos.nl/artikel/2387499-burgemeester-halsema-biedt-excuses-aan-voor-slavernijverleden-amsterdam> (geraadpleegd: 2021-11-04).

Groot onderzoek naar slavernijverleden protestantse kerk, 12-10-2021.

<https://nos.nl/artikel/2401320-groot-onderzoek-naar-slavernijverleden-protestantse-kerk> (geraadpleegd: 2021-10-20).

Tweede Kamer stukken

Plenair verslag Tweede Kamer, 23 september 2021.

Plenair verslag Tweede Kamer, 8 juli 2021.

Plenair verslag Tweede Kamer, 6 juli 2021.

Plenair verslag Tweede Kamer, 22 juni 2021.

Plenair verslag Tweede Kamer, 16 juni 2021.

Plenair verslag Tweede Kamer, 2 juli 2020.

Plenair verslag Tweede Kamer, 1 juli 2020.

Plenair verslag Tweede Kamer, 11 september 2018.

Plenair verslag Tweede Kamer, 3 juli 2018.

Plenair verslag Tweede Kamer, 22 februari 2018.
Plenair verslag Tweede Kamer, 10 oktober 2017.
Plenair verslag Tweede Kamer, 5 oktober 2017.
Plenair verslag Tweede Kamer, 21 februari 2017.
Plenair verslag Tweede Kamer, 16 februari 2017.
Plenair verslag Tweede Kamer, 29 november 2016.
Plenair verslag Tweede Kamer, 24 november 2016.
Plenair verslag Tweede Kamer, 9 maart 2016.
Plenair verslag Tweede Kamer, 3 maart 2015.
Plenair verslag Tweede Kamer, 10 februari 2015.
Tweede Kamer 92, Regeringsverklaring, 92-6234, 25 augustus 1998.
Tweede Kamer 7, Algemene Zaken, 7-264, 29 september 1998.
Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26-333, nr. 5.
Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28000 V, nr. 43.
Tweede Kamer, Vragenuur 97, 97-6077.
Tweede Kamer, Vragenuur 103, 103-7-11, 3 juli 2012.
Tweede Kamer, Noten, TK 15, 15-13-78, 25 oktober 2012.
Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, Aanhangsel van de Handelingen, 940.

Gemeenteraad

Gemeente Amsterdam, ‘Bestuurlijke reactie op het initiatiefvoorstel “Voorbereiding

Amsterdamse excuses voor het slavernijverleden” van de raadsleden M. Taimounti, S. Blom, S. Simons, D. Ceder, N. LaRose, D. Timman, N. Temmink (TA2019-000854).

Gemeente Rotterdam, Beantwoording van de schriftelijke vragen van het raadslid N. El Ouali (Nida Rotterdam) over ere wie ere toekomt, vernoeming naar omstreden personen’ (17bb8372) 24 oktober 2017.

Gemeente Rotterdam, Motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt (17bb9435) 9 november 2017.

Gemeente Rotterdam, Notulen van de buitengewone raadsvergadering van 9 en 14 november 2017.

Gemeente Rotterdam, Voortgangsbericht motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt (17bb9435), 22 januari 2018.

Gemeente Rotterdam, Tussenbericht motie “Rotterdams slavernij verleden geeft inzicht en verbindt” (3178242 – 18bb11214) 18 december 2018.

Gemeente Rotterdam, Tussenbericht motie ‘Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt’ (2616926 – 20bb009792) 21 juli 2020.

Gemeente Rotterdam, Voortgangsbericht inzake stand van zaken uitvoering motie ‘Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt’ (20bb16260) 30 oktober 2020.

Gemeente Rotterdam, Rotterdam tegen Racisme 2020-2022. Intensiveringsplan ‘Relax. Dit is Rotterdam’ en Black Lives Matter. November 2020.

Gemeente Rotterdam, Motie ‘Maak de geschiedenis zichtbaar’ (20bb16904) 10 november 2020.

Gemeente Rotterdam, Collegereactie onderzoek slavernijverleden (21bb25) 21 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Lobby Rotterdam Excuses Slavernijverleden (21bb1407) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: G3 Lobby Excuses Slavernijverleden (21bb1411) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Raad spreekt uit Excuses Slavernijverleden (21bb1413) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Excuses Slavernijverleden (21bb1422) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Geen excuses voor niet-bestaand slavernijverleden Rotterdam (21bb1423) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Excuses voor het slavernijverleden is onbespreekbaar (21bb1424) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Wees transparant over het betrekken van voor- en tegenstanders van excuses (21bb1425) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Herstelbetalingen? Ik betaal voor niemand (21bb1426) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Hoor ook relativerende, realistische en kritische meningen over het slavernijverleden (21bb1427) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: College schrikt wakker in de geschiedenisles, maar slaapt nog bij maatschappijleer (21bb1428) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Betaalt Rotterdam nog steeds aan slaveneigenaren? (21bb1429) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Betalen voor je slavennaam (21bb1431) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Motie: Culturele uitwisselingsprogramma’s met Indonesië, Suriname en Caribische eilanden (21bb1432) 28 januari 2021.

Gemeente Rotterdam, Beantwoording van de schriftelijke vragen van de raadsleden N.D.Z.R.

Mohamed-Hoessein (DENK) en S.R.T. van Baarle (DENK) over ‘Geen slavenhandelaar als voorbeeld succesvolle ondernemer’ (21bb003885) 30 maart 2021.
Gemeente Rotterdam, Collegebrief over Voortgangsbrief koloniaal en slavernijverleden (21bb7389) 15 juni 2021.
Gemeente Rotterdam, Koersdocument Stadsprogramma. Koloniaal & Slavernijverleden Rotterdam 2022. Oktober 2021
Gemeente Rotterdam, Uitkomsten stadsgesprekken over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam. (21bb012546) 12-10-2021.
Gemeenteraad Rotterdam, Vergadering Commissie Werkgelegenheid, Inkomen, Integratie, Schuldenaanpak en Armoedebestrijding (2018-2022) 27-10-2021.
<https://rotterdam.raadsinformatie.nl/vergadering/759970/Commissie%20Werkgelegenheid%2C%20Inkomen%2C%20Integratie%2C%20Schuldenaanpak%20en%20Armoedebestrijding%20%282018-2022%29%2027-10-2021>
Gemeente Rotterdam, Afdoeningsvoorstel motie Arsieni e.a. over ‘Maak geschiedenis zichtbaar’ (21bb13824) 9 november 2021.
Gemeente Rotterdam, Statement college koloniaal en slavernijverleden (21bb15144) 07-12-2021.
Gemeente Rotterdam, Vergadering Gemeenteraad 16-12-2021
<https://rotterdam.raadsinformatie.nl/vergadering/789359/Gemeenteraad%2016-12-2021>.

Verkiezingsprogramma's

50PLUS (2018), *Omdat het om Rotterdammers gaat.*
BIJ1 (2021), *Allemaal anders maar toch gelijkwaardig.*
CDA (2002), *Betrokken samenleving, betrouwbare overheid.*
CDA (2012), *Iedereen.*
CDA (2018), *Maak het verschil!*
CDA (2021), *Nu doorpakken.*
CU/SGP (2018), *Jij en ik. Samen méér Rotterdam.*
D66 (2002), *Toekomst in eigen hand.*
D66 (2012), *En nu vooruit.*
D66 (2018), *Wereldstad in wording.*
D66 (2021), *Een nieuw begin.*
DENK (2018), *Denkend aan Rotterdam. Rotterdam is van ons allemaal.*

GroenLinks (2018), *Samen werken aan een eerlijk en groen Rotterdam*.

Leefbaar Rotterdam (2010), *Voor Rotterdam!*

Leefbaar Rotterdam (2018), *Voor onze veiligheid. Voor onze vrijheid. Voor onze stad*.

LPF (2002), *Zakelijk met een hart*.

NIDA (2018), *Maak één wereld van verschil. Eén wereld in één stad als één familie*.

PvdA (2002), *Samen voor de toekomst*.

PvdA (2012), *Nederland Sterker & Socialer*.

PvdA (2018), *Rotterdam voor iedereen!*

PvdA (2021), *Ons plan voor een eerlijker en fatsoenlijker Nederland*.

PvdD (2018), *Plan B voor Rotterdam*.

PVV (2012), *Hin Brussel, óns Nederland*.

PVV Rotterdam (2018), *Verkiezingsprogramma 2018-2022*.

PVV (2021), *Het gaat om u*.

SP (2018), *Actieplan voor Rotterdam. Op basis van vertrouwen*.

VVD (2002), *Ruimte, Respect & Vooruitgang*.

VVD (2012), *Niet doorschuiven maar aanpakken*.

VVD (2018), *Werken voor Rotterdam*.

VVD (2021), *Samen aan de slag*.

Overig

Balkenende: VOC-mentaliteit

https://www.youtube.com/watch?v=t_EYtGVjIE (geraadpleegd 2021-09-30).

Convenant inzake de totstandkoming van het nationaal monument slavernijverleden tussen de Staat der Nederlanden en de gemeente Amsterdam, 1 juli 2000.

Initiatiefvoorstel-Bosma en M. de Graaf Zwarte Piet-wet (geraadpleegd 2021-10-06).

https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34078_initiatiefvoorstel_bosma_en

Toespraak minister Asscher bij herdenking afschaffing slavernij.

<https://historiek.net/toespraak-minister-asscher-bij-herdenking-afschaffing-slavernij/23159/> (geraadpleegd 2021-09-30).

Sophiedela, *Petitie Sporen van Slavernij*, Den Haag, 3 juli 1998.

Speech minister Van Boxtel onthulling Nationaal Monument Slavernijverleden,

<https://e-depot.nationaalarchief.nl/Render/render/waybackproxy/20160112164607/http://www.ministervanboxtel.nl/contents/i001288.xml.html> (geraadpleegd 2021-09-17).

Speech by Roger van Boxtel, "A new beginning", World Conference Against Racism, Durban
2 September 2001 <https://www.un.org/WCAR/statements/netherE.htm> (geraadpleegd
2021-09-17).

World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance
Declaration.

Websites

BIJ1, <https://bij1.org/> (geraadpleegd 2021-10-07).

Secundaire bronnen

Balkenhol, M., 'Colonial Heritage and the Sacred. Contesting the Statue of Jan Pieterszoon
Coen in the Netherlands', in: M. Balkenhol, E. van den Hemel en I. Stengs eds., *The
secular sacred. Emotions of belonging and the perils of nation and religion* (New York
2020) 195-216.

Brandon, P., G. Jones, N. Jouwe en M. van Rossum eds., *De slavernij in Oost en West. Het
Amsterdam onderzoek* (Amsterdam 2020).

Cain, A., 'Slavery and Memory in the Netherlands: Who Needs Commemoration?', *Journal of
African Diaspora Archaeology and Heritage* 4:3 (2015) 227-242.

Fortuyn, P., *De puinhopen van acht jaar Paars* (Rotterdam 2002).

Guadeloupe, F., P. van de Laar en L. van der Linden eds., *Rotterdam, een postkoloniale stad in
beweging* (Amsterdam 2020).

Hilhorst, S., en J. Hermes, "'We have given up so much': Passion and denial in the Dutch
Zwarte Piet (Black Pete) controversy', *European Journal of Cultural Studies* 19:3
(2016) 218-233.

Holsteyn, J.J.M. van, 'The Dutch Parliamentary elections of September 2012', *Electoral
Studies* 34 (2014) 321-326.

Holsteyn, J.J.M. van, 'The Dutch Parliamentary Elections of 2010', *West European Politics*
34:2 (2011) 412-419.

Holsteyn, J.J.M. van, 'The Dutch Parliamentary Elections of 2006', *West European Politics*
30:5 (2007) 1139-1147.

Holsteyn, J.J.M. van, en G.A. Irwin, 'Never a dull moment: Pim Fortuyn and the Dutch
parliamentary election of 2002', *West European Politics* 26:2 (2003) 41-66.

Horton J.O. en J.C. Kardux, 'Slavery and the Contest for National Heritage in the United States
and the Netherlands', *American Studies International* XLII 2&3 (June-October 2004)
51-74

- Johnson, L., 'Renegotiating dissonant heritage: the statue of J.P. Coen', *International Journal of Heritage Studies* 20:6 (2014) 583-598.
- Jouwe, N., M. Kuipers en Remco Raben eds., *Slavernij en de stad Utrecht* (Zutphen 2021).
- Kardux, J.C., 'Monuments of the Black Atlantic: Slavery Memorials in the United States and the Netherlands' in: H.Raphael-Hernandez ed, *Blackening Europe. The African American Presence* (New York 2004) 87-106.
- Lennox, C., 'Reviewing Durban: Examining the outputs and review of the 2001 world conference against racism', *Netherlands Quarterly of Human Rights* 27/2 (2009) 191-235.
- Oostindie, G. ed., *Het koloniale verleden van Rotterdam* (Amsterdam 2020).
- Oostindie, G., *Postcolonial Netherlands. Sixty-five years of forgetting, commemorating, silencing* (Amsterdam 2010).
- Raben, R., 'VOC-Herdenking ontloopt iedere controverse. De VOC: het geheim achter succesvol modern leven', *Historisch nieuwsblad* 10 (2002).
- <https://www.historischnieuwsblad.nl/voc-herdenking-ontloopt-iedere-controverse/>
(geraadpleegd 2021-09-29).
- Schoten, S.M.N. van, 'Zij zijn hier omdat wij daar waren'. Politieke erkenning van het Nederlandse slavernijverleden (MA-scriptie Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief, Universiteit Utrecht, 2009).
- Stipriaan, A. van, *Rotterdam in Slavernij* (Amsterdam 2020).
- Tang, D.J., 'Herdenken, vieren en bestuderen. 150 jaar afschaffing slavernij in de West', *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* 32:2 (2013) 3-19.
- Veer, P. van der, 'Pim Fortuyn, Theo van Gogh, and the Politics of Tolerance in the Netherlands', *Public Culture* 18:1 (2006) 111-124.
- Vliet, D., 'Resisting the abolition myth: Journalistic turning points in the Dutch memory of slavery', *Memory studies* (2020) 1-14.